

**Biodiversiteit werkt: voor natuur,
voor mensen, voor altijd**

*Beleidsprogramma biodiversiteit
2008-2011*

Biodiversiteit is van levensbelang!

Het leven op aarde kent vele variaties. Of het nu gaat om de kleinste bacteriën, schimmels en planten of de grootste dieren, de tropische regenwouden of de Nederlandse weilanden, elke levensvorm, elk ecosysteem en elke genetische variatie is uniek en onvervangbaar. Deze grote verscheidenheid noemen we biodiversiteit.

Veel levensvormen op de aarde zijn afhankelijk van elkaar. Daarin speelt variatie een belangrijke rol. Ook de mens kan zonder andere organismen niet bestaan. Biodiversiteit is behalve mooi ook nuttig en noodzakelijk. Het zorgt niet alleen voor schoon water, vruchtbare grond en een stabiel klimaat, maar levert ook voedsel en grondstoffen voor huisvesting, kleding, brandstof en medicijnen. Deze natuurlijke hulpbronnen verschaffen bestaanszekerheid en vormen de basis voor onze welvaart. Biodiversiteit draagt bij aan de kwaliteit van leven en het welzijn van mensen.

Door wereldwijde klimaatverandering, toename van consumptie, vervuiling, introductie van vreemde soorten, overexploitatie van natuurgebieden en natuurlijke hulpbronnen wordt de biodiversiteit ernstig bedreigd. Plant- en diersoorten verdwijnen en ecosystemen raken verstoord. Schone lucht, zuiver water, een vruchtbare bodem en een stabiel klimaat zijn niet langer vanzelfsprekend. Dit treft mensen in arme landen, omdat zij vaak direct afhankelijk zijn van wat de bossen en het land voortbrengen, maar het treft ook onszelf. Aantasting van de biodiversiteit en de uitputting van natuurlijke hulpbronnen bedreigt uiteindelijk het voortbestaan van alle mensen.

Daar moet verandering in komen! De overheid heeft duurzaam gebruik en meer kennis van biodiversiteit en natuurlijke hulpbronnen hoog op de agenda staan. Zij neemt initiatieven voor het ontwikkelen van effectief nationaal en internationaal beleid. Maar niet alleen de overheid is verantwoordelijk. Een doeltreffende aanpak van dit levensbelangrijke probleem is alleen mogelijk als overheid, burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties nauw met elkaar samenwerken.

Voorwoord

De titel van het beleidsprogramma 'Samen werken, samen leven' van het Kabinet is zeker ook van toepassing op het beleidsterrein van de biodiversiteit. Samen zijn we verantwoordelijk voor het behoud en duurzaam gebruik van de biodiversiteit op aarde. Zonder 'samen werken' geen 'samen leven'.

In dit beleidsprogramma 'Biodiversiteit werkt: voor natuur, voor mensen, voor altijd' leggen wij onze prioriteiten voor de komende vier jaar aan u voor. Met deze prioriteitstelling willen we de focus van de Nederlandse bijdrage aan het aanpakken van de aantasting van biodiversiteit in de wereld vergroten. Het is onze overtuiging dat meer focus onze inspanningen effectiever maakt.

Een grotere effectiviteit is helaas bitter noodzakelijk. Ondanks alle internationale en nationale beleidsvoornemens en acties wordt biodiversiteit nog steeds door menselijk gedrag aangetast en bedreigd. Niet alleen in onze onmiddellijke omgeving, maar ook wereldwijd.

Zowel binnen als buiten Nederland zijn extra inspanningen nodig. We hebben ons internationaal gecommitteerd om de afname van biodiversiteit tot staan te brengen. We werken al meerdere decennia aan maatregelen om dit *commitment* te realiseren.

Samenwerking is essentieel voor het doorbreken van deze negatieve trend. Behoud en duurzaam gebruik van biodiversiteit vereist samenwerking tussen bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties, overheden en burgers. Graag nodigen we iedereen uit met ons mee te denken en te werken aan de uitvoering van dit programma. Niet alleen om een bijdrage te leveren aan het voortbestaan van planten en dieren, maar ook om in de toekomst gebruik te kunnen blijven maken van de hulpbronnen die de biodiversiteit voor ons – binnen en buiten Nederland - voortbrengt.

Ondertekening door:

- Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
- Minister voor Ontwikkelingssamenwerking
- Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer

Mede namens:

- Minister van Economische Zaken
- Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen
- Staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat
- Staatssecretaris van Defensie

Inhoudsopgave

1. Inleiding

2. De context

- 2.1. De uitdaging: behoud en duurzaam gebruik van biodiversiteit in een globaliserende wereld
- 2.2. Het beleidskader: hoe werken we al aan biodiversiteit

3. Prioriteiten

- 3.1. Doelstellingen
- 3.2. De prioriteitenkeuze
- 3.3. Uitwerking van de inhoudelijke prioriteiten
 - 3.3.1. Handelsketens en biodiversiteit
 - 3.3.2. Betalen voor biodiversiteit
 - 3.3.3. Biodiversiteit werkt
 - 3.3.4. Ecologische netwerken
 - 3.3.5. Mariene biodiversiteit en visserijketens
- 3.4. Uitwerking van de ondersteunende prioriteiten
 - 3.4.1. Nieuwe coalities voor biodiversiteit
 - 3.4.2. Kennis voor biodiversiteit
 - 3.4.3. Communicatie voor biodiversiteit

4. Sturing en financieel kader

- 4.1. Programmatische sturing
- 4.2. Financieel kader

5. Evaluatie en monitoring

- 5.1. Evaluatie
- 5.2. Monitoring

1. Inleiding

Voor u ligt het beleidsprogramma 'Biodiversiteit werkt: voor natuur, voor mensen, voor altijd'. Hierin geeft het Kabinet aan wat de komende vier jaar de prioriteiten zijn om de aantasting van biodiversiteit aan te pakken en het duurzaam gebruik van biodiversiteit en natuurlijke hulpbronnen te bevorderen. Samenwerking tussen departementen en met andere overheden en maatschappelijke actoren staat daarbij centraal. Het beleidsprogramma versterkt de focus van lopende beleidsactiviteiten voor biodiversiteit. Het is de Nederlandse beleidsinzet en antwoord op verscheidene signalen vanuit de wetenschap en de maatschappij. Op mondiaal niveau heeft de Millennium Ecosystem Assessment (MA; 2005)¹ aangetoond dat de biodiversiteit en de daarmee samenhangende ecosystemendiensten in toenemende en ernstige mate worden bedreigd. Dit brengt ook het realiseren van de mondiaal afgesproken Millennium Development Goals (MDG's)² in gevaar. De MA roept op tot ambitieus beleid met extra aandacht voor marktconform instrumentarium. Het vierde Assessment Report (2007) van het Intergovernmental Panel for Climate Change (IPCC) geeft aan dat klimaatverandering al een waarneembare invloed heeft op biodiversiteit. Bij verdere temperatuurstijging van 2-3 graden loopt zo'n 20 tot 30% van de planten- en diersoorten het risico uit te sterven.

Op Europees niveau verschenen een Mededeling en Actieplan (2006) inzake behoud en duurzaam gebruik van biodiversiteit³. Daarin worden lidstaten uitgenodigd om het Actieplan om te zetten in nationaal beleid. Daarnaast heeft ook het IUCN Nederlands Comité (IUCN-NL) op nationaal niveau een tien-puntenplan gepresenteerd met stappen die men nodig acht om te komen tot behoud en duurzaam gebruik van biodiversiteit, nationaal en internationaal. Het beleidsprogramma hanteert deze documenten nadrukkelijk als referentiekader en inspiratiebron.

Het kabinet geeft met dit beleidsprogramma mede invulling aan de EU-doelstelling om het biodiversiteitsverlies binnen de EU in 2010 te hebben gestopt. Tegelijk heeft het Kabinet goede nota genomen van de zorg van de Europese Commissie dat "lidstaten op zich hebben genomen om in 2010 het verlies van biodiversiteit te stoppen", maar dat "het niet

¹ Het Millennium Ecosystem Assessment is op initiatief van de VN-secretaris Kofi Annan in 2001 gestart. Doel was om de consequenties van veranderingen van ecosystemen voor het welzijn van mensen in beeld te brengen, alsmede de wetenschappelijke basis voor de benodigde acties. Meer dan 1360 experts hebben wereldwijd bijgedragen aan het Millennium Ecosystem Assessment.

² Aangenomen tijdens de Millennium Summit on Sustainable Development in New York, September 2005 (Millennium Development Project).

³ Mededeling van de Commissie van 22 mei 2006: "Het biodiversiteitsverlies tegen 2010 – en daarna – tot staan brengen – De ecosystemendiensten in stand houden in het belang van de mens"; Actieplan: Annex 1 bij de Mededeling.

waarschijnlijk is dat deze doelstelling wordt gehaald".⁴ Afgaand op huidige aantallen soorten op zogenaamde rode lijsten en de wijze waarop wij produceren en consumeren, deelt het Kabinet deze zorg ook voor Nederland. Het is duidelijk dat er ook na 2010 sprake is van een flinke, immer urgenter wordende beleidsopgave om biodiversiteit te behouden en duurzaam te gebruiken. De criteria voor duurzaamheid zullen daarbij steeds aan de nieuwste (wetenschappelijke) inzichten moeten worden getoetst. Het Kabinet heeft besloten de taskforce 'Biodiversiteit en natuurlijke hulpbronnen' in oprichting op te dragen om advies uit te brengen over de Nederlandse inzet voor de periode na 2010, en daarbij ook een voorstel te doen voor afrekenbare doelstellingen en taakstellingen.

Met dit beleidsprogramma 'Biodiversiteit werkt: voor natuur, voor mensen voor altijd' geeft het Kabinet mede uitwerking aan de derde pijler van het kabinetsbeleid, zoals verwoord in het Coalitieakkoord: 'een duurzame leefomgeving, om de wereld beter achter te laten dan we haar aantreffen'.⁵ Het Kabinet beseft dat zijn beleidsinzet alleen effect zal hebben als veranderingen door de Nederlandse samenleving en daarbuiten worden gedragen. Een eerste aanzet hiervoor is gegeven in het Beleidsprogramma van het kabinet 'Samen werken, samen leven', waar onder andere de instelling van een taskforce 'Biodiversiteit en natuurlijke hulpbronnen' is aangekondigd. Met dit beleidsprogramma wil het Kabinet de maatschappelijke betrokkenheid voor behoud en duurzaam gebruik van biodiversiteit verder versterken. Belangrijk daarbij zijn ook een grotere maatschappelijke bewustwording en zichtbaarheid van de waarden en functies van biodiversiteit voor mensen. Dit wordt dan ook een belangrijk doel in communicatie en educatie over biodiversiteit. Ook wil het Kabinet op een aantal prioritaire thema's de coherentie en interdepartementale samenwerking verder vergroten en andere overheden, bedrijven en maatschappelijke organisaties uitnodigen bij te dragen aan realisering van de prioritair gestelde doelen.

Dit beleidsprogramma beschrijft allereerst kort de context. Eerst is daarbij de uitdaging waar we voor staan aan de orde, namelijk hoe we de aantasting van biodiversiteit tot staan kunnen brengen en duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen kunnen bevorderen. Daarna volgt het internationale en nationale beleidskader. Vervolgens komt de kern van het beleidsprogramma 'Biodiversiteit werkt: voor natuur, voor mensen, voor altijd' aan de orde: de onderwerpen waar het Kabinet de komende vier jaar meer aandacht aan besteedt. Deze prioriteiten zijn ingebed in een context van reguliere activiteiten die binnen de bestaande (internationale) bestuurlijke kaders voortgezet worden. In de bijlage bij dit programma is een overzicht opgenomen van de verschillende onderdelen van het

⁴ Mededeling d.d. 20 november 2007 van de Europese Commissie aan de Raad en het Europese Parlement: *Preparing for the "Health Check" of the CAP reform.* (COM(2007) 722).

⁵ Coalitieakkoord tussen de Tweede Kamerfracties van CDA, PvdA en Christenunie, 7 februari 2007, pagina 12.

biodiversiteitsdossier. Per doelstelling⁶ is steeds kort verwoord wat in hoofdlijnen de reguliere Nederlandse activiteiten voor de komende vier jaar zijn.

Wat is biodiversiteit?

Biodiversiteit is de verscheidenheid van het leven op aarde. Ecosystemen, soorten en genen zorgen er in hun voortdurende onderlinge wisselwerking voor dat de aarde leefbaar blijft. Biodiversiteit is een belangrijke 'natuurlijke hulpbron' die grondstoffen, goederen en diensten levert die wij nodig hebben om te kunnen leven, wonen, werken, produceren en consumeren. Voorbeelden daarvan zijn vis, hout, water, vruchtbare bodem en klimaatregulering. Daarnaast heeft biodiversiteit ook andere waarden, op het vlak van esthetiek, natuurbeleving, wetenschap, symboliek en ethiek.

Het Millennium Ecosystem Assessment geeft aan dat meer dan 60% van de ecosysteemdiensten onduurzaam worden gebruikt. Basale processen die het leven op aarde mogelijk maken, zoals productie van schone lucht en biomassa, het instandhouden van voedsel- en waterkringlopen en het bufferen van het klimaatsysteem, zijn daarmee niet langer vanzelfsprekend.

⁶ Europese Commissie, 2006. Mededeling van de Commissie. Het Biodiversiteitsverlies tegen 2010 – en daarna – tot staan brengen. De ecosysteemdiensten in standhouden in het belang van de mens.

2. De context

2.1. De uitdaging: behoud en duurzaam gebruik van biodiversiteit in een globaliserende wereld

Het streven om biodiversiteit voor toekomstige generaties te bewaren en beschikbaar te houden voor duurzaam gebruik is ook de komende jaren een belangrijke uitdaging. Biodiversiteit blijft wereldwijd onder druk staan. Natuurlijke hulpbronnen raken steeds verder uitgeput en de functionaliteit van ecosystemen wordt bedreigd. Naast het uitsterven van soorten vormt op korte termijn met name de lokale degradatie van biodiversiteit een bedreiging voor onze welvaart, economische groei, duurzame ontwikkeling en veiligheid. Meer dan voorheen zal daarom het Nederlandse beleid expliciet worden gericht op het behoud en duurzaam gebruik van goederen en diensten die ecosystemen ons leveren. Het Millennium Ecosystem Assessment geeft aan dat de achteruitgang van ecosystemendiensten wordt veroorzaakt door veranderingen in landgebruik, klimaat, introductie van vreemde soorten, overexploitatie en vervuiling. Deze veranderingen worden aangedreven door sterke mondiale ontwikkelingen zoals bevolkingsgroei, welvaartstoename en globalisering. Ook de tweede Duurzaamheidsverkenning van het Milieu- en Natuurplanbureau (MNP; 2007) geeft aan dat de aantasting van biodiversiteit nog niet tot staan is gebracht (zie kader). Het Planbureau geeft daarbij aan dat deze doelstelling met het huidige beleid niet haalbaar is.

Trends volgens de tweede Duurzaamheidsverkenning (Milieu- en Natuurplanbureau, 2007)

- ❖ Veel vooruitgang in ontwikkeling; maar deze is ongelijk verdeeld.
- ❖ Ontwikkeling is ten koste gegaan van natuur en milieu.
- ❖ Technologie heeft bevolkingsgroei en consumptie niet gecompenseerd – ruimtedruk en energieverbruik blijven toenemen.
- ❖ Meer mensen, meer consumptie en meer concurrentie om grondstoffen.
- ❖ Verder verlies aan biodiversiteit en klimaatverandering is het gevolg.
- ❖ Doelen voor klimaat, biodiversiteit en ontwikkeling niet haalbaar met huidig beleid.
- ❖ CO₂-emissies en ruimtegebruik Nederlandse consumptie nemen toe.
- ❖ Burgers en bedrijven wijzen naar de overheid voor afdwingen gedragsverandering.
- ❖ Duurzame ontwikkeling is nog niet bepalend voor de richting van het beleid.

De Millennium Development Goals zijn gericht op:

- ❖ 1. het uitbannen van armoede en honger
- ❖ 2. het bereiken van een universele basiseducatie
- ❖ 3. gelijkwaardigheid tussen mannen en vrouwen
- ❖ 4. kindersterfte tegengaan
- ❖ 5. het tegengaan van moedersterfte
- ❖ 6. het uitbannen van AIDS, malaria en andere ziekten
- ❖ 7. het verzekeren van een duurzame leefomgeving
- ❖ 8. het ontwikkelen van een wereldwijde samenwerking voor ontwikkeling

Het verlies aan biodiversiteit en natuurlijke hulpbronnen kan tevens het behalen van de Millennium Development Goals (MDG's, zie kader) in gevaar brengen. Duurzaam gebruik van biodiversiteit en natuurlijke hulpbronnen, in relatie tot armoedebestrijding, draagt bijvoorbeeld bij aan het behalen van MDG7. Zij zijn onderling nauw met elkaar verbonden. Biodiversiteit kan in dit verband gezien worden als een integraal onderdeel van de natuurlijke

hulpbronnen waarvan mensen afhankelijk zijn. Het Millennium Ecosystem Assessment heeft laten zien dat het tot op heden niet is gelukt om de neerwaartse spiraal van verlies aan biodiversiteit en groeiende armoede om te keren. De uitdaging is om dit om te buigen. Economische groei en toename van welvaart en welzijn dienen ontkoppeld te worden van de grootschalige processen van habitatvernietiging en verlies aan biodiversiteit. Om deze ontkoppeling tot stand te brengen zal niet alleen coherenter beleid gevoerd moeten worden, maar zal duurzaam gebruik van biodiversiteit een integraal onderdeel moeten zijn van economisch handelen, van ontwikkelingsstrategieën en armoedebestrijding. Armoedebestrijding en biodiversiteitsverlies dienen geplaatst te worden binnen het kader van globalisering, veranderende internationale verhoudingen en nieuwe markten.

Zonder internationale verbanden en samenwerking kunnen deze onderwerpen niet worden aangepakt. Nederland is zich ervan bewust dat het ook een internationale verantwoordelijkheid heeft. Nederland heeft zich dan ook verbonden aan verschillende internationale verdragen die een relatie hebben met biodiversiteit. Het is noodzakelijk dat Nederland als één van de rijke landen zich volledig rekenschap geeft van zijn invloed op ecosystemen 'elders en later' en de afwenteling in ruimte en tijd verduurzaamt.⁷ Naast inspanningen gericht op het duurzaam veiligstellen van waardevolle gebieden en specifieke soorten vereist dit een verandering van de wijze waarop we in Nederland produceren en consumeren. Met name voor sectoren die een grote negatieve invloed hebben op biodiversiteit is de vraag relevant met welke nieuwe instrumenten productstromen kunnen worden verduurzaamd, zodat onze directe ecologische voetafdruk in de meest waardevolle gebieden ter wereld afneemt. Daarnaast is de vraag hoe we kunnen bewerkstelligen dat consumenten meer dan nu het geval is bij hun beslissingen rekening houden met het beslag dat zij leggen op de mondiale biodiversiteit. Ten slotte is in het beleidsprogramma 'Samen werken, samen leven' aangegeven dat resterend beslag op biodiversiteit moet worden gecompenseerd.

⁷ In de woorden van het Coalitieakkoord: "In een mondiale economie dreigt een race naar de bodem. Het gevaar dreigt dat ieder land produceert tegen de laagste economische kosten en zijn aanslag op het milieu en natuurlijke hulpbronnen afwentelt op de wereld en op toekomstige generaties." (Coalitieakkoord tussen de Tweede Kamerfracties van CDA, PvdA en Christenunie, 7 februari 2007, pagina 8).

2.2 Het beleidskader: hoe werken we nu al aan biodiversiteit

Internationale afspraken

Nederland werkt in een breed internationaal kader actief samen aan het stoppen van het verlies aan biodiversiteit wereldwijd. Daarbij kunnen we verschillende mijlpalen onderscheiden:

- De totstandkoming van het VN-Biodiversiteitsverdrag (CBD⁸) in 1992. Dit verdrag heeft een drievoudige doelstelling: behoud van biodiversiteit, duurzaam gebruik van de natuurlijke hulpbronnen die we er aan ontleen, en een eerlijke verdeling van opbrengsten van het gebruik van genetische bronnen. Inmiddels is deze doelstelling onderdeel van de eerder genoemde Millennium Development Goals;
- De afspraak die wereldleiders in 2002 in Johannesburg maakten om in 2010 te komen tot een belangrijke vermindering van het verlies van biodiversiteit.⁹
- Het besluit van de Europese Unie het verlies aan biodiversiteit - binnen de EU - in 2010 helemaal een halt toe roepen¹⁰. Met deze scherpe ambitie neemt de Europese Unie wereldwijd de leiding in de aanpak van de aantasting van biodiversiteit. In 2006 heeft de Europese Unie in een Commissiemededeling en Actieplan uitgewerkt hoe het dit wil bereiken (zie kader).

10 Europese doelstellingen

Biodiversiteit en de EU

1. Bescherming van de meest belangrijke habitats en soorten van de EU.
2. Behoud en herstel van biodiversiteit en ecosysteem diensten van het EU platteland.
3. Behoud en herstel van biodiversiteit en ecosysteemdiensten van het EU mariene milieu.
4. Versterking van de bijdragen van de regionale en territoriale ontwikkeling aan de biodiversiteit van de EU.
5. Substantiële vermindering van de impact van invasieve soorten en genotypen op EU biodiversiteit.

De EU en de mondiale biodiversiteit

6. Substantiële versterking van de effectiviteit van de internationale *governance* voor biodiversiteit en ecosysteemdiensten.
7. Substantiële versterking van het draagvlak voor biodiversiteit in (de bijdrage van) het ontwikkelingsbeleid van de EU.
8. Substantiële vermindering van de impact van internationale handel op de mondiale biodiversiteit en ecosysteemdiensten

Biodiversiteit en klimaatverandering

9. Bevorderen van adaptatie van biodiversiteit aan klimaatverandering.
10. Substantiële versterking van de kennisbasis voor behoud en duurzaam gebruik van biodiversiteit binnen de EU en mondiaal.

Bron: Europese Commissie, 2006. Mededeling van de Commissie ' Het biodiversiteitsverlies tegen 2010 – en daarna – tot staan brengen. De ecosysteemdiensten in standhouden in het belang van de mens.'

⁸ CBD: Convention on Biological Diversity.

⁹ World Summit on Sustainable Development (Johannesburg).

¹⁰ Conclusies van het voorzitterschap, Europese Raad, Göteborg, 15 en 16 juni 2001.

Voor een aantal aspecten zijn aparte afspraken gemaakt, onder andere op het gebied van het beperken van risico's van grensoverschrijdend verkeer van genetisch gemodificeerde organismen (Het Biosafety-protocol onder de CBD), duurzame visserij en *Access and Benefit Sharing*¹¹.

Tot slot is het relevant te melden dat Nederland de afgelopen jaren veel heeft geïnvesteerd in biodiversiteit in de Europese regio, onder andere gericht op de verdere ontwikkeling van het Pan-Europees Ecologisch Netwerk (PEEN) en de integratie van biodiversiteit in economische sectoren. Ook in bilaterale contacten met landen zoals Roemenië, Bulgarije, Rusland en Oekraïne heeft de daar aanwezige en voor Europa zo belangrijke biodiversiteit steeds een belangrijke plaats gehad. Nu enkele van deze landen zijn toegetreden tot de EU, worden de relaties op het gebied van biodiversiteit niet langer bilateraal, maar binnen de EU vormgegeven.

Nationale uitwerking

Nederland heeft in 1994 het Biodiversiteitsverdrag geratificeerd en dat via diverse beleidsprogramma's en wetgeving uitgewerkt. Het nationale beleid is onder meer verwoord in opeenvolgende natuurbeleidsnota's, nationale milieubeleidsplannen en in het ontwikkelingsamenwerkingsbeleid.¹² Dat beleid is onder meer nader uitgewerkt in Bronnen van ons bestaan (2002), het Internationaal Beleidsprogramma Biodiversiteit 2002-2006 (BBI, 2002), het Meerjarenprogramma Ontsnippering (2004) en de Beleidsbrief Agrobiodiversiteit (2004).

De inzet binnen Nederland richt zich enerzijds op het realiseren van voldoende bescherming van de biodiversiteit, gericht op het behoud van soorten, populaties en habitats. Daarbij hoort een ambitieuze implementatie van nationale en Europese afspraken (bijvoorbeeld de Vogelrichtlijn en Habitatrictlijn) en een voortvarende aanpak van milieucondities en waterkwaliteit, die momenteel op veel plekken in Nederland nog onvoldoende is om behoud van biodiversiteit te garanderen. Anderzijds wordt ingezet op het bijdragen aan een transitie naar duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen en behoud van biodiversiteit en het integreren van biodiversiteit in economische sectoren. Duurzaam gebruik van biodiversiteit in landbouw, bosbouw, visserij en door andere sectoren in Nederland is niet alleen een bijdrage aan behoud, het biedt ook talrijke economische kansen. Tenslotte wordt, bijvoorbeeld via het landschapsbeleid, ingezet op gebiedsgerichte maatregelen en verevening van kosten en baten van herstel van biodiversiteit.

¹¹ Access and Benefit Sharing (ABS). Toegang tot en eerlijke verdeling van opbrengsten uit het gebruik van genetische bronnen.

¹² Onder andere: Natuur voor mensen, mensen voor natuur (2000), het Nationaal Milieubeleidsplan 4 (2001), Aan elkaar verplicht (2002), en Een zaak van iedereen (2007).

In 2002 zijn de verschillende beleidsvoornemens met een internationaal aspect ten aanzien van biodiversiteit gegroepeerd in het BBI. In 2006 is het BBI onafhankelijk geëvalueerd, in opdracht van de meest betrokken departementen.¹³ Een soortgelijke evaluatie is op eigen initiatief verricht door de werkgroep Ecologie en Ontwikkeling.¹⁴ In deze evaluaties wordt waardering uitgesproken voor de analyse van de problematiek, zoals die is neergelegd in BBI en voor de integrerende en bindende werking van het document. Aangegeven wordt echter ook dat het in het BBI ontbroken heeft aan echte coördinatie, samenwerking, samenhang en focus. Hierdoor is de effectiviteit van het programma minder groot geweest dan mogelijk. Beide evaluaties onderstrepen het belang van voldoende aandacht voor uitvoering en politiek *commitment* op een aantal prioritaire thema's.

Parallel aan het BBI richt het transitieprogramma 'Behoud van biodiversiteit en duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen' (transitie) uit het vierde Nationaal Milieubeleidsplan (NMP 4) zich vanaf 2001 op het ondersteunen en faciliteren van de onderliggende maatschappelijke veranderingsprocessen. De transitie, onder regie van het Ministerie van Buitenlandse Zaken, richt zich samen met het bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties en andere departementen op de lange termijn en identificeert kansrijke ontwikkelingsrichtingen voor effectief biodiversiteitsbeleid. Deze transitie kon daarmee agenderend en voedend werken voor het BBI en de daarin opgenomen uitvoeringsprojecten. De evaluatie van de transitie in 2006 concludeerde dat aanpak en focus goed waren maar dat het programma te klein is opgezet voor zijn ambities. Om die reden wordt een nieuw werkprogramma voor de transitie inhoudelijk en organisatorisch geïntegreerd in de uitvoering van voorliggend beleidsprogramma en de aanpak van de taskforce 'Biodiversiteit en natuurlijke hulpbronnen'.

Tot slot is de Toekomstagenda Milieu¹⁵ relevant. De ambitie hiervan is om bij te dragen aan behoud en duurzaam gebruik van biodiversiteit en natuurlijke hulpbronnen uitgewerkt in een aantal concrete acties. Daarbij staat het betrekken van overheden, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties centraal.

De MA en de Duurzaamheidsverkenning van het MNP onderstrepen de urgentie van proactief en ambitieus biodiversiteitsbeleid. De evaluaties van de aanpak tot nu toe, de ervaringen van het BBI, de fundamentele aanpak via de transitie en het besef dat nationaal en internationaal alle zeilen bijgezet moeten worden vormen de basis voor dit beleidsprogramma 'Biodiversiteit werkt: voor natuur, voor mensen, voor altijd'.

¹³ NovioConsult Van Spaendonck, 13 juni 2006. Evaluatie Beleidsprogramma Biodiversiteit Internationaal. Uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van LNV.

¹⁴ De Werkgroep Ecologie & Ontwikkeling (WEO) is een onafhankelijk netwerk van deskundigen werkzaam in de internationale natuurbescherming, dat sinds 1975 bestaat en tot doel heeft het Nederlandse Ontwikkelingssamenwerkingbeleid te beïnvloeden.

¹⁵ Tweede Kamer vergaderjaar 2006-2007, 30 535, nr. 5.

3. Prioriteiten voor 2008-2011

3.1 Doelstellingen

Het Kabinet staat voor een actieve internationale en Europese rol van Nederland. De huidige internationale doelstellingen van het Biodiversiteitsverdrag (CBD), de Millennium Development Goals (MDG's), en het beleid van de Europese Unie, blijven richtinggevend. Dat betekent dat Nederland zich blijft inzetten om het verlies aan biodiversiteit per 2010 – en daarna – een halt toe te roepen en bij te dragen aan het behalen van de MDG's. De inzet is daarbij gericht op:

- ❖ Het actief bijdragen aan het afremmen van de snelheid van biodiversiteitsverlies buiten de Europese Unie, zoals internationaal geformuleerd;
- ❖ Het bijdragen aan het bereiken van MDG1, MDG7 en MDG8: het koppelen van armoedebestrijding aan duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen, een beter leefmilieu en duurzame economische groei (handelsketens);
- ❖ Het integreren van biodiversiteitsaspecten in economische sectoren;
- ❖ Het per 2010 – en daarna – toeroepen van een halt van de achteruitgang van de biodiversiteit in Nederland en er voor zorgen dat er in 2020 duurzame condities zijn voor het voortbestaan van alle soorten en populaties die in het recente verleden (1982) van nature in ons land voorkwamen.
- ❖ Het, ter ondersteuning van deze doelen, bevorderen van participatie en kennis voor biodiversiteit en van communicatie en educatie met aandacht voor functies, waarden en zichtbaarheid van biodiversiteit.

Het beleid om deze doelstellingen te bereiken wordt door verschillende departementen uitgevoerd. Naast dit lopende beleid richt het beleidsprogramma 'Biodiversiteit werkt: voort natuur, voor mensen, voor altijd' zich op die prioriteiten binnen deze doelstellingen waarop door urgentie en complexiteit versterkte samenwerking nodig is tussen departementen en met maatschappelijke actoren. Het doel van het beleidsprogramma is de coherentie op prioritaire velden te versterken.

3.2 De prioriteitenkeuze van het beleidsprogramma

De voortgaande aantasting van biodiversiteit wereldwijd is een directe bedreiging voor de welvaart en het welzijn van mensen, zowel in Nederland als elders. Het Milieu- en Natuurplanbureau heeft daar in de Tweede Duurzaamheidsverkenning nogmaals op gewezen (zie ook hoofdstuk 2). Een toenemende vraag naar natuurlijke hulpbronnen zoals hout, vis, water en landbouwgrond door economische en bevolkingsgroei, overexploitatie van bestaande hulpbronnen, nieuwe handelsstromen door opkomende machten, de

additionele vraag naar gewassen als uitvloeisel van de energiepolitiek, en klimaatverandering zijn factoren die een directe bedreiging zijn voor biodiversiteit, de functionaliteit en de productiviteit van ecosystemen. De complexiteit van de problematiek vereist meer dan louter continueren wat al gebeurt. Het vereist een andere manier van consumeren en produceren, een andere en sterkere inzet in internationale onderhandelingen, en meer coherentie en samenwerking.

Voor Nederland betekent dit dat in aanvulling op het reguliere beleid een aantal extra impulsen nodig zijn, zowel binnen de landsgrenzen als in de samenwerking buiten Nederland. Daarbij neemt het belang toe om gedragsveranderingen te realiseren in onze wijze van consumeren en produceren. Het enerzijds bevorderen van biodiversiteitsvriendelijk (duurzaam) gedrag, inclusief het stimuleren en belonen van koplopers, en anderzijds het ontmoedigen en waar nodig tegengaan van biodiversiteitsonvriendelijk (onduurzaam) gedrag. Daarom wil het Kabinet prioriteit geven aan het verduurzamen van economische ketens en het incorporeren van het beslag op biodiversiteit (of het goed beheer daarvan) in prijzen van producten en diensten. Daarnaast wil het Kabinet bevorderen dat we beter gebruikmaken van de voordelen die biodiversiteit ons kan bieden in productieprocessen, met name ook binnen de landbouw.

Tegelijkertijd realiseert het Kabinet zich dat een dergelijke aanpak pas op de langere termijn effectief is, en dat behoud van biodiversiteit en natuurlijke hulpbronnen 'elders' niet alleen via duurzame handel kan worden verzekerd. Daarom is juist op de korte termijn urgente actie nodig om zowel binnen Nederland als zeker ook wereldwijd biodiversiteit en natuurlijke hulpbronnen te behouden daar waar de bedreigingen het grootst zijn. Het Kabinet richt zich dan ook de komende 4 jaar op het realiseren en verbeteren van ecologische netwerken en op het bevorderen - samen met internationale partners en maatschappelijke organisaties - van de ontwikkeling van nieuwe financiële instrumenten. Speciale aandacht is er voor mariene biodiversiteit, zowel ten aanzien van onze eigen zeeën (Waddenzee en Noordzee) als de oceanen. Bedreiging van mariene biodiversiteit en uitputting van natuurlijke hulpbronnen (vis) zijn zo mogelijk nog urgenter en complexer dan op het land. Een extra impuls is hier de komende jaren nodig om duurzaam beheer en bescherming te bevorderen.

Om de benodigde extra impulsen te concretiseren kiest het Kabinet er in dit beleidsprogramma 'Biodiversiteit werkt: voort natuur, voor mensen, voor altijd' voor om te focussen op vijf inhoudelijke prioriteiten. Deze prioriteiten richten zich op het verduurzamen van het gebruik van biodiversiteit en ecosystemendiensten, op het beschermen van kwetsbare en waardevolle biodiversiteit en op het verbeterde beheer van de mariene ecosystemen. Daarnaast kiest het Kabinet voor drie prioriteiten ter ondersteuning van de inhoudelijke prioriteiten. Deze gaan over nieuwe coalities, kennis en communicatie voor biodiversiteit. Met deze inhoudelijke en ondersteunende prioriteiten legt het Kabinet ook Nederlandse accenten bij de implementatie van de Mededeling en

Actieplan van de EU over biodiversiteit en bij de uitvoering van internationale en bilaterale verdragen en partnerschappen.

Inhoudelijke prioriteiten	Korte toelichting	Oriëntatie
Handelsketens en biodiversiteit	Verduurzaming handel in hout, soja, palmolie, biomassa en veen.	Internationaal
Betalen voor biodiversiteit en ecosysteemdiensten	Creëren markten en betalingsmechanismen voor biodiversiteit ('de gebruiker betaalt').	Nationaal en internationaal
Biodiversiteit werkt	Beleid formuleren voor ecosysteemdiensten in landgebruik nationaal en bevordering benutting van biodiversiteit in (agro)productieprocessen.	Nationaal en internationaal
Ecologische netwerken	Creëren van ecologische netwerken binnen een bredere eco-regionale ontwikkeling.	Nationaal en internationaal
Mariene biodiversiteit en duurzame visserij	Behoud en duurzaam gebruik van biodiversiteit van de zeeën en oceanen.	Nationaal en internationaal
Ondersteunende prioriteiten	Korte toelichting	Oriëntatie
Nieuwe coalities voor biodiversiteit	Samenwerking met bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties en overheden.	Nationaal en internationaal
Kennis voor biodiversiteit	Zorgdragen adequate kennis en onderzoek, in relatie tot de prioriteiten van dit beleidsprogramma.	Nationaal en internationaal
Communicatie voor biodiversiteit	Maatschappelijk draagvlak voor biodiversiteit vergroten door adequate communicatie en educatie, o.a. over het belang van biodiversiteit.	Nationaal en internationaal

De prioriteiten vereisen een grotere coherentie, interdepartementale samenwerking en samenwerking met de maatschappelijke actoren. Daarbij bestaat ook de behoefte aan een langere termijn visie op de benodigde transitie van ons omgaan met biodiversiteit in Nederland en daarbuiten. Dit vereist – vergelijkbaar aan de Energietransitie – een intensieve publiek-private samenwerking. Daartoe stelt het Kabinet zoals reeds aangekondigd een maatschappelijke taskforce 'Biodiversiteit en natuurlijke hulpbronnen' in en verzoekt deze om vanuit zicht op de middellange en lange termijn met concrete voorstellen voor de korte termijn te komen. In het bijzonder vraagt het Kabinet de taskforce haar te adviseren op welke wijze met economische sectoren en andere maatschappelijke geledingen afspraken kunnen worden gemaakt over de benodigde veranderingen in de wijze waarop we produceren en consumeren.

Dit geeft tevens de toegevoegde waarde van dit beleidsprogramma aan. Biodiversiteit is geen losstaand element in de internationale context maar vormt een integraal onderdeel van sociale en economische ontwikkeling. Het biodiversiteitsbeleid staat niet naast het sociaal-economische en ontwikkelingsbeleid, maar maakt er deel van uit.

Om de internationale samenwerking en de coherentie van het beleid te versterken gaat het Kabinet de multilaterale en bilaterale inzet beter afstemmen. Multilateraal blijven we primair inzetten op het VN-Biodiversiteitsverdrag en vijf andere op biodiversiteit gerichte conventies¹⁶, de VN-milieuorganisatie (UNEP), de Voedsel- en Landbouworganisatie van

¹⁶ Te weten: CITES, CMS en dochterverdragen, Werelderfgoed Verdrag, Ramsar en IWC.

de VN (FAO), het VN Bossenforum (UNFF) en de Internationale Tropisch Hout Organisatie (ITTO), de pan-Europese samenwerking en de Europese Unie. Het Kabinet legt bij de uitwerking van de reguliere en prioritaire activiteiten voor wat betreft de bilaterale inzet de komende vier jaar de nadruk op de directe burens van de Europese Unie¹⁷ en, volgens de beleidsprioriteiten van de minister voor Ontwikkelingssamenwerking, op ontwikkelingslanden. Daarnaast zal bij de uitwerking van de inhoudelijke prioriteiten worden bezien of overleg met de vier snelgroeiende economieën¹⁸ een kansrijke bijdrage kan leveren aan het realiseren van de beleidsambitie.

In de volgende paragrafen wordt per prioriteit de keuze verder verantwoord en wordt aangegeven welke stappen het Kabinet de komende vier jaar zal nemen.

3.3 Uitwerking van de inhoudelijke prioriteiten

3.3.1. Handelsketens en biodiversiteit

Het Kabinet wil de Nederlandse handel met het buitenland 'duurzaam-inclusief' maken. Dit betekent dat sociale, economische en ecologische aspecten meegewogen worden in de te nemen beleidsbeslissingen van de overheid, bedrijven en maatschappelijke organisaties. Nederlandse activiteiten hebben ver buiten onze grenzen invloed. Onze 'voetafdruk' in het buitenland is groot. Met name mijnbouw, energiewinning, toerisme, de financiële sector, hout, agro-grondstoffen (soja, palmolie, vismeel en biomassa) en veenwinning spelen een grote rol.

Het Kabinet streeft er naar om ons beslag op biodiversiteit niet meer op onduurzame wijze af te wentelen op het buitenland. Op lange termijn moeten alle grondstoffen uit natuurlijke hulpbronnen of uit de natuur die we in Nederland gebruiken – of deze nu in Nederland of in het buitenland worden betrokken – duurzaam zijn geproduceerd. De ecologische factor is één van de elementen van duurzaamheid. Door biodiversiteit en ecosystemen als belangrijk element in de verduurzaming van handelsketens te agenderen heeft het beleidsprogramma 'Biodiversiteit werkt: voor natuur, voor mensen, voor altijd' een toegevoegde waarde in deze (duurzame) ontwikkeling. Ook dient de invloed op biodiversiteit ten gevolge van andere activiteiten zoals toerisme, investeringen en mijnbouw te verduurzamen. Voor deze sectoren spelen convenanten, de ontwikkeling van criteria en betaling voor ecosysteemdiensten een grote rol. Deze aspecten komen bij de 'betalen voor biodiversiteit' aan de orde. In deze paragraaf wordt de nadruk gelegd op

¹⁷ In dit kader zijn middelen vanuit het Matra-programma beschikbaar, mits voldaan is aan de daarvoor geldende criteria. Wat betreft biodiversiteit stelt dit programma zich ten doel een bijdrage te leveren aan het tot staan brengen van het biodiversiteitsverlies in de pan-Europese regio, middels opbouw en versterking van de *civil society* rondom het thema natuur.

¹⁸ Brazilië, Rusland, India en China.

hout, agro-ketens en veen omdat door deze ketens de biodiversiteit direct wordt beïnvloed en omdat ze gebruik maken van die zelfde biodiversiteit.

Om de langetermijndoelstelling voor duurzame markt- of productketens de komende vier jaar al dichterbij te brengen, zal het Kabinet zich ten aanzien van hout, soja, palmolie, biomassa en veen inzetten om uiterlijk in 2011 de volgende resultaten te realiseren:

- ❖ Uiterlijk in 2011 wil het Kabinet, naar aanleiding van een op te stellen advies hierover van de taskforce 'Biodiversiteit en natuurlijke hulpbronnen', afspraken maken met het bedrijfsleven over de benodigde transitie in ons omgaan met biodiversiteit binnen ten minste de economische ketens hout, palmolie, soja en veenwinning.
- ❖ De rijksoverheid zal vanaf 2010 alleen duurzaam geproduceerd hout inkopen. Daarnaast streeft het Kabinet er naar dat het aandeel duurzaam geproduceerd hout op de Nederlandse markt in 2011 minimaal 50% is. Deze doelstelling is gebaseerd op het huidige aandeel duurzaam geproduceerd hout op de Nederlandse markt, de mogelijkheden van het beschikbare instrumentarium om het gebruik van duurzaam geproduceerd hout te bevorderen en initiatieven vanuit het bedrijfsleven zelf.¹⁹
- ❖ De verduurzaming van de productie van biomassa en biobrandstoffen, zowel nationaal als internationaal. Het kabinet is reeds de verplichting aangegaan dat het aandeel biobrandstoffen in het Nederlandse energiegebruik per 2020 ten minste 10% zal bedragen (conform de Europese doelstelling). In 2011 willen we op koers liggen om deze doelstelling te realiseren. Het gebruik van biomassa en biobrandstoffen kan bijdragen bij aan de vermindering van de CO₂-uitstoot. Essentieel is verder, dat hun productie geen negatieve sociale, economische en ecologische consequenties mag hebben. Hierbij wordt specifiek gekeken naar de kansen voor ontwikkelingslanden op de zich snel ontwikkelende internationale markten voor duurzaam geproduceerde biomassa en biobrandstoffen. Verder zullen de laatste (wetenschappelijke) inzichten worden betrokken bij de implementatie van het biomassa-beleid, en zullen de duurzaamheidscriteria²⁰ mede in relatie tot de Europese discussie over deze criteria kritisch worden beschouwd.
- ❖ Verduurzaming van de import van palmolie en soja, als voedsel-, voeder- en biomassagewassen.
- ❖ Integratie van kleine producenten buiten de Europese Unie in duurzame ketens, waaronder duurzame soja, palmolie, hout en biomassa.
- ❖ Verdere ontwikkeling en inbedding van duurzaamheidscriteria in internationale context, met name bij de WTO en EU (Gemeenschappelijk Landbouwbeleid). Ingebracht zal daar worden om ruimte te bieden voor certificering van duurzaam geproduceerde palmolie en soja, als voedsel-, voeder- en biomassagewassen, met als doel het bevorderen van duurzame productie.

¹⁹ Gebaseerd op Beleidsplan 2006-2009, "De wortels van hout" van de Vereniging van Nederlandse Houtondernemingen (VVNH).

²⁰ Toetsingskader voor duurzame biomassa. Eindrapport van de projectgroep "Duurzame productie van biomassa" (2007).

In de implementatie van het beleidsprogramma staat bij het verduurzamen van economische ketens de transitie-aanpak centraal. Deze aanpak richt zich op de langere termijn aspecten en de procesmatige ondersteuning van de genoemde ketens. Ketens zijn multidimensionaal, ze verbinden hier en daar, het lokale en het internationale niveau, en kunnen niet los van elkaar worden gezien. Alleen door de problematiek van verduurzaming vanuit verschillende gezichtspunten te agenderen en procesmatig te werk te gaan kan de synergie worden bereikt die tot verandering leidt. Verduurzaming van ketens is bij uitstek een thema waarin de overheid moet samenwerken met de maatschappelijke actoren: bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties en de kenniswereld. Door het internationale karakter van de gekozen ketens ligt er de additionele uitdaging om het lokale perspectief en de lokale verantwoordelijkheid integraal onderdeel te laten zijn van de programma's. Een voorbeeld van een dergelijke samenwerking is het Initiatief voor Duurzame Handel (IDH; een interdepartementaal initiatief getrokken door Ontwikkelingssamenwerking). Naar verwachting zal het IDH in 2008 operationeel worden. Het initiatief is een multistakeholder-samenwerking, waarin de deelnemers (bedrijven, maatschappelijke organisaties, vakbonden en overheid) gezamenlijk werken aan verduurzaming van internationale handelsketens, met aandacht voor mens, milieu en economie in ontwikkelingslanden (*people, planet, profit*). Het initiatief zal zich richten op verbeterprogramma's aan het begin van de keten in ontwikkelingslanden.

Het beleidsprogramma 'Biodiversiteit werkt: voor natuur, voor mensen, voor altijd' zal aansluiten bij bestaande initiatieven en platforms om hierin bij te dragen aan een evenwichtige aanpak. Uitgangspunt is daarbij de ecologische en biodiversiteitscomponent in relatie met sociale en economische aspecten. Te denken valt aan de ronde tafels en partnerschappen voor soja, hout, palmolie en vismeel, en het platform groene grondstoffen van de energietransitie. Veelal gaat het hier om private initiatieven (ronde tafel palmolie RSPO, ronde tafel duurzame soja RTRS, het FSC keurmerk voor hout, CC-GAP voor veensubstraat) en zal het beleidsprogramma op biodiversiteitsgebied een informerende en faciliterende rol spelen, in samenspraak met de andere actoren. Naast de inbreng in specifieke ketens zal het beleidsprogramma zich richten op het leggen van verbanden tussen de ketens. Immers, de verschillende ketens kennen zowel aan de gebruikerskant als aan de productiekant interacties. Verschillende gebruiksmogelijkheden (zoals voedsel, veevoer, energie) van hetzelfde product vergroten niet alleen de vraag en het spelersveld maar zorgen ook voor nieuwe politieke keuzes, verschillende aspecten van duurzaamheidseisen en labels en verschillende maatschappelijke belangen. Aan de productenkant wordt men geconfronteerd met een toenemende vraag en daarmee druk op land en andere hulpbronnen. Daarbij moeten keuzes gemaakt worden tussen bijvoorbeeld landbouwproductie voor voedsel of energie, export of eigen consumptie, behoud van ecosysteemfuncties en natuurbehoud. Het is de uitdaging om vanuit een integrale benadering keuzes te helpen maken waarbij ecosysteemfuncties behouden blijven en natuur en biodiversiteit zoveel mogelijk worden ontzien. De samenhang met de prioriteiten 'ecologische netwerken' en 'betalen voor biodiversiteit' liggen voor de hand.

Alhoewel het accent bij de prioriteit 'handelsketens en biodiversiteit' ligt bij de internationale samenwerking, moeten we ook op een aantal plaatsen binnen Nederland aan de slag. Het gaat dan met name om het aankoopbeleid van de overheid en het bevorderen van Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen.

Waar legt de overheid de accenten binnen Nederland?	Waar legt de overheid accenten in de internationale samenwerking?	Op welke thema's en activiteiten zoekt de overheid samenwerking met maatschappelijke partners?
<p>Afspraak over de benodigde transitie</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Afspraken met het bedrijfsleven over de benodigde transitie in ons omgaan met biodiversiteit binnen ten minste de economische ketens hout, palmolie, soja en veenwinning. <p>Duurzaam aankopen door de overheid</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Ontwikkelen van een publiek aanbestedingenbeleid voor hout. <p>Bevorderen Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Ondersteunen van en aansluiten bij initiatieven met het bedrijfsleven voor maatschappelijk verantwoord ondernemen het bevorderen van afspraken (convenanten) met het bedrijfsleven voor biodiversiteitsbehoud en duurzaam beheer. 	<p>Verduurzaming van specifieke ketens</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Versterken van de uitvoering van het EU actieplan Forest Law Enforcement Governance & Trade (FLEGT), o.a. in Maleisië/Zuid-Oost Azië en Ghana, in samenwerking met andere internationale initiatieven. ❖ Versterken van onderlinge verbanden, samenhang en samenwerking tussen ketens versterken, en bevorderen van het van elkaar laten leren. ❖ Versterken van de inzet gericht op biodiversiteit als element bij de verduurzaming van de ketens palmolie, soja en biomassa (inbedding in duurzaamheidscriteria nationaal en internationaal, afstemming strategie en aanpak tussen de ketens, verkennen naar mogelijkheden aankoopbeleid en stimuleringsbeleid, samenwerking producerende landen). <p>Versterking samenhang en samenwerking tussen ketens</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Bevorderen van de totstandkoming van een coherent instrumentarium (criteria, labels). ❖ Aspecten rond synergie en concurrentie tussen en binnen ketens voor productie en gebruik inbrengen in besluitvorming langs de hele keten. <p>Instrumenten om duurzaamheid te bevorderen</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Verkennen van juridische en maatschappelijk aanvaardbare mogelijkheden/ instrumenten zoals certificering om duurzame productie te bevorderen. ❖ Realiseren inbedding van duurzaamheidscriteria in internationale context (EU, WTO). 	<p>Verduurzaming in brede zin</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Bijdragen aan het Initiatief Duurzame Handel; aanleveren voorstellen voor selectie van sectoren waarop het Initiatief zich in eerste instantie kan richten. <p>Verduurzaming specifieke ketens</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Samen met de betrokken actoren (bedrijfsleven, grote afnemers van hout en NGO's) wordt een actieplan opgesteld om de 50%-doelstelling met betrekking tot hout te realiseren. ❖ Ontwikkeling van een verificatiesysteem van duurzame productie van soja, palmolie. ❖ Toepassing van de criteria voor duurzame palmolie en soja (uitgewerkt in Ronde Tafels). ❖ Evalueren van het publiek-privaat partnerschap met Indonesië, Maleisië, Nederland gericht op duurzame palmolie. ❖ Uitvoeren van pilots (partnerschappen) gericht op duurzame biomassaproductie. ❖ In samenwerking met producenten, gebruikers en onderzoek, alternatieven zoeken voor veensubstraat. <p>Delen kennis en opbouw capaciteit</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Capaciteitsopbouw bij en kennisdeling van duurzaam bosbeheer, gericht op duurzame houtproductie, versterking van goed bestuur en beheer en het bijdragen aan armoededoelstellingen (MDG's). ❖ Uitwisseling van ervaringen, verbreding van insteek buiten de eigen sector.

3.3.2. Betalen voor biodiversiteit

Eén van de onderliggende oorzaken van biodiversiteitsverlies is het publieke karakter van biodiversiteit. In veel gevallen geldt: iedereen kan er bij, en het is gratis. Dat hangt samen met de geringe erkenning van de betekenis en waarde van ecosysteemdiensten en het ontbreken van afdoende financieringsmechanismen hiervoor. Maatschappelijke kosten worden niet in prijzen van producten verwerkt die ten koste van biodiversiteit zijn geproduceerd.

Meestal leidt dit tot overmatig gebruik en achterwege blijven van investeringen in behoud van de capaciteit van ecosystemen om goederen en diensten te blijven leveren (*'Tragedy of the Commons'*). In ontwikkelingslanden geldt bovendien vaak dat de allerarmsten het meest afhankelijk zijn van natuurlijke hulpbronnen, maar onvoldoende mogelijkheden hebben om te investeren in duurzaam beheer. Biodiversiteit een nadrukkelijker en expliciete plaats geven in economische en monetaire afwegingen is daarmee direct verbonden met armoedebestrijding.

Er zijn verschillende oplossingsrichtingen mogelijk om de economische mechanismen die leiden tot biodiversiteitsverlies weg te nemen:

- ❖ Betere regulering van eerlijke verdeling van de opbrengsten en toegang tot biodiversiteit en natuurlijke hulpbronnen, waarbij eigendoms- of gebruiksrechten gewaarborgd worden.
- ❖ Het duidelijk beprijzen van en betalen voor producten en diensten die door ecosystemen worden geleverd. Markten voor biodiversiteit en daarmee samenhangende goederen en diensten bieden kansen voor duurzamer beheer. Hier liggen grote kansen, onder meer in relatie tot internationale afspraken over het mitigeren van klimaatverandering door het tegengaan van ontbossing en degradatie van venen.
- ❖ Het stellen van eisen aan (resterend) onduurzaam beslag op biodiversiteit middels bijvoorbeeld compensatie.

Het Kabinet zal langs al deze lijnen activiteiten ontplooiën. Het kan dat echter niet alleen en is afhankelijk van internationale samenwerking en van de samenwerking met maatschappelijke organisaties. Met de partners zal worden nagegaan welke organisatie- en participatiestructuur (*governance*), formele en informele afspraken – nationaal en internationaal – nodig zijn voor het succesvol implementeren van vormen van betalen voor biodiversiteit en hoe die gerealiseerd kunnen worden. Het Kabinet wil daarbij meer gebruik maken van marktconforme instrumenten voor behoud en duurzaam gebruik van biodiversiteit. In het coalitieakkoord is aangegeven dat het Kabinet de eigen ambitieuze doelstellingen in pijler 3 in belangrijke mate wil realiseren door nieuwe vergroeningsmaatregelen. In het beleidsprogramma 'Samen werken, samen leven' is verder aangegeven dat onduurzaam gebruik van biodiversiteit dient te worden gecompenseerd. Om die reden wordt aparte aandacht besteed aan de ontwikkeling en implementatie van compensatie-instrumentarium.

Het Kabinet zal zich inzetten om in 2011 de volgende doelstellingen te realiseren:

- ❖ Uiterlijk in 2011 wil het Kabinet, naar aanleiding van een op te stellen advies hierover van de taskforce 'Biodiversiteit en natuurlijke hulpbronnen', afspraken maken met het bedrijfsleven over concrete maatregelen om voor het gebruik van biodiversiteit (binnen en buiten Nederland) te vergoeden en/of te compenseren.
- ❖ Actief bijdragen aan het verankeren van de waarde van biodiversiteit in internationaal perspectief. Met name door het expliciteren van de niet-handelsgerelateerde aspecten ('*non-trade concerns*') in WTO-kader en aan de verdere ontwikkeling en uitvoering van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid.
- ❖ Spoedige uitwerking van internationale afspraken over economische instrumenten om ontbossing en degradatie van venen tegen te gaan in het kader klimaatmitigatie en – adaptatie. Nederland draagt daartoe onder meer bij aan een pilot-programma van de Wereldbank ten aanzien van verminderde CO₂-emissies door vermeden ontbossing (REDD).
- ❖ Bijdragen aan de vormgeving van internationale afspraken over toegang tot genetische hulpbronnen en een eerlijke verdeling van de opbrengsten daarvan (*Access and Benefitsharing, ABS*).
- ❖ Verdere vergroening van het belastingstelsel en waar nodig (her-)ontwikkeling en continue actualisering van stimuleringsbeleid, zoals de regeling voor Groen Beleggen, de VAMIL- en MIA-regelingen.
- ❖ Het ondersteunen van initiatieven die gericht zijn op de ontwikkeling van markten voor biodiversiteit; het gaat daarbij zowel om goederen als om ecosysteemdiensten. Daar waar de overheid optreedt als marktpartij zal zij door duurzaam inkopen de markt stimuleren.
- ❖ Het verkennen en bevorderen - samen met internationale en maatschappelijke partners - van de mogelijkheden van (internationale) mechanismen en instrumenten voor betalen voor producten en diensten van biodiversiteit en compensatie van onduurzaam gebruik van biodiversiteit.
- ❖ Onderzoeken van de mogelijkheden voor het verbinden van duurzaamheidscriteria aan subsidies.

Nederland ondersteunt de inzet van de Europese Commissie in het EU-Groenboek over marktconforme instrumenten voor milieu en energie. Daarin wordt geconstateerd dat dergelijke instrumenten (heffingen, subsidies en verhandelbare rechten), mits goed ingekaderd, een bijdrage kunnen leveren aan behoud van belangrijke ecosystemen en ecosysteemdiensten en aan compensatie van onvermijdelijke aantasting van biodiversiteit.

Ondersteuning van de ontwikkeling van duurzaamheidscriteria, de toetsing van deze criteria in de praktijk, het verzorgen van marktprikkels en in internationale gremia zorgdragen voor een *level playing field* en ruimte voor verduurzaming dragen bij aan de integratie van biodiversiteit in productieprocessen en in de prijs van producten. Deze

inspanningen worden in dit beleidsprogramma geschaard onder de prioriteit 'handelsketens en biodiversiteit'.

Waar legt de overheid de accenten binnen Nederland?	Waar legt de overheid accenten in de internationale samenwerking	Op welke thema's en activiteiten zoekt de overheid samenwerking met maatschappelijke partners?
<p>Afspraak over de benodigde transitie</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Afspraken met het bedrijfsleven over concrete maatregelen om voor het gebruik van biodiversiteit (binnen en buiten Nederland) te vergoeden en/of te compenseren. <p>Vergroeningsmaatregelen</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Verdere vergroening van het belastingstelsel en waar nodig (her-)ontwikkeling en continue actualisering van stimuleringsbeleid, zoals de regeling voor Groen Beleggen, de VAMIL en MIA-regelingen. <p>Klimaat</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Door middel van pilots en beleid het organische stofgehalte in landbouwgebieden stimuleren als water- en CO₂-buffer ❖ Duurzame vastlegging van CO₂ in bossen en veengebieden actief stimuleren en ondersteunen 	<p>Verankeren in internationale kaders</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Internationale afspraken maken over een rechtvaardig ABS-regime (uiterlijk 2010). ❖ Het versterken van de onderlinge institutionele banden tussen internationale processen die gericht zijn op financiering van duurzame instandhouding van ecosystemen (UNFCCC, CBD, UNFF). ❖ Het verkennen en bevorderen van mogelijkheden om te komen tot betalingen voor biodiversiteit binnen internationale kaders zoals het EU Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) en WTO. ❖ Evenwichtige verankering van de drie pijlers van agrobiodiversiteit (genetische bronnen, ecosystemendiensten en natuur) in het CBD-werkprogramma gerelateerd aan <i>Payments for Ecosystem Services</i>. <p>Compenseren onduurzaam beslag op biodiversiteit elders</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Verdere ontwikkeling en implementatie van de Ecobalans (onderdeel Toekomstagenda Milieu). <p>Best practices en pilotprojecten</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Verzamelen van <i>best practices</i> en adviezen voor het opzetten van markten voor ecosystemendiensten, zo mogelijk in samenwerking met UNEP, OESO, UNFF en CBD en andere internationale organisaties. ❖ In samenwerking met de Wereldbank uitvoeren van proefprogramma voor projecten ter voorkoming van ontbossing en aantasting van venen met het doel om deze activiteiten (gericht op het voorkómen van CO₂-emissies ten gevolge van veranderend landgebruik) op te nemen in het marktgerichte instrumentarium in internationale klimaatafspraken na 2012. ❖ Afspraken in VN Bossenforum over grotere en betere inzet van financiële middelen voor behoud van bossen wereldwijd. ❖ Voor de ecosystemediens koolstofvastlegging zal worden onderzocht of en hoe een proefproject kan worden opgezet in een ontwikkelingsland waarin wordt getest welke (internationale) regels er moeten komen voor het betalen van emissiereductie door vermindering van ontbossing. 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Opzetten van opschaalbare pilotprojecten met Nederlandse bedrijven. ❖ Ontwikkeling en implementatie van duurzaamheidsindicatoren en benchmarks voor de biodiversiteitsprestaties van bedrijven. ❖ Pilotprojecten 'betalen voor duurzaam toerisme'. ❖ Ontwikkeling en implementatie van additionele financieringsinstrumenten voor specifieke gebieden en ecosystemendiensten. ❖ <i>Capacity building</i>, concretisering in programma's. ❖ Met de pensioenfondsen PGGM en ABP en de Vereniging Beleggers in duurzame ontwikkeling (VBDO) wil het rijk een werkgroep vormen om voorstellen uit te werken voor private financiering van behoud en duurzaam gebruik van biodiversiteit. ❖ Opzetten pilot-projecten voor het verminderen van emissies als gevolg van ontbossing in ontwikkelingslanden.

3.3.3. Biodiversiteit werkt

Het beleidsprogramma geeft een krachtige impuls aan een centrale uitdaging van de EU-Biodiversiteitsmededeling: het veiligstellen van ecosystemendiensten en een actieve, duurzame benutting ervan.

Biodiversiteit en de ecosystemendiensten die daarmee samenhangen zijn voor veel economische sectoren, zoals landbouw en visserij, onmisbare natuurlijke hulpbronnen. Integratie van biodiversiteit in de bedrijfsvoering is een sleutel voor duurzaam gebruik en daarmee behoud. Het veiligstellen van deze natuurlijke hulpbronnen en het optimaal benutten ervan zijn voorwaarden voor een duurzame economische ontwikkeling. Ecosystemen hebben weliswaar een zekere veerkracht, maar bij voortsluipende aantasting kan het vermogen om allerlei diensten te verlenen opeens drastisch afnemen. Herstel is

Wat zijn ecosystemendiensten?

Ecosystemendiensten zijn de voordelen (materieel en immaterieel) die mensen hebben van het functioneren van ecosystemen. Biodiversiteit speelt een belangrijke rol bij de manier waarop ecosystemen functioneren en voor de vele diensten die ze kunnen leveren. Diensten omvatten onder meer de water- en voedselkringloop, het vormen en vasthouden van bodems, weerstand tegen invasieve soorten, bestuiving van planten, klimaatregeling en beheersing van plagen en vervuiling. Voor ecosystemendiensten is het van belang welke soorten er in ruime mate zijn en hoeveel soorten er zijn.

daarna onzeker en kostbaar. Het is om die reden verstandig om er naar te streven het functioneren van ecosystemen te waarborgen door ze niet onnodig te belasten. In de Nederlandse situatie wordt vaak suboptimaal gebruik gemaakt van de mogelijkheden van ecosystemen. Uit recentelijk uitgevoerde Maatschappelijke Kosten-Batenanalyses²¹ blijkt dat investeren in het landschap, op een dusdanige wijze dat er duurzaam gebruik wordt gemaakt van ecosystemendiensten, loont. Duurzaam gebruik van ecosystemendiensten is daarom een hoeksteen van het Nederlandse biodiversiteits- en duurzaamheidsbeleid.

Het Kabinet zet in op het veiligstellen van veerkrachtige en gezonde ecosystemen buiten de beschermde gebieden, zodanig dat de capaciteit om diensten te leveren wordt gewaarborgd. In eerste instantie wordt daarbij ingezet op kennisvermeerdering, bewustwording omtrent de functies die ecosystemen hebben voor onze economie en projecten waarin de meerwaarde van zorg voor en benutting van ecosystemendiensten wordt gedemonstreerd. Hiermee wordt duurzaam gebruik van ecosystemendiensten onderdeel van innovatie en draagt het bij aan een duurzame economische ontwikkeling.

Vergelijkbaar aan de ambities ten aanzien van 'Betalen voor biodiversiteit' wil het Kabinet uiterlijk in 2011, naar aanleiding van een op te stellen advies hierover van de taskforce 'Biodiversiteit en natuurlijke hulpbronnen', met het bedrijfsleven afspraken maken over de wijze waarop ecosystemendiensten in het nationale landgebruik verder kunnen worden gestimuleerd. In overleg met maatschappelijke actoren wordt in de komende jaren gezocht naar aansprekende voorbeelden. Het Kabinet zal daarbij in de komende periode op een

²¹ 'Investeren in het Landschap, opbrengst geluk en euro's' (Ministerie van LNV; 2007) en de MKBA 'Kwaliteitsimpuls Groenblauwe dooradering Hoeksche Waard' (Ministerie van VROM; 2007).

aantal fronten inzetten. Een nationaal *Business-and-Biodiversity*-initiatief, gericht op het faciliteren van bedrijven die werk willen maken van duurzaam gebruik en behoud van biodiversiteit, wordt ontwikkeld. Daarbij moet bijvoorbeeld worden gedacht aan informatieverbetering, ondersteunend onderzoek en de ontwikkeling van analyse-instrumenten. Daarnaast zal worden verkend of publiekprivate partnerschappen kunnen worden ontwikkeld met bedrijven en/ of sectoren.

Verder zal er specifiek aandacht worden geschonken aan de bodem, een ecosysteem dat verschillende maatschappelijk gewaardeerde diensten kan leveren. De bodem heeft veel invloed op het type natuur dat bovengronds kan ontstaan en speelt een belangrijke rol in de wijze waarop landbouw kan worden bedreven. In de afgelopen jaren is door de overheid een start gemaakt met het vormgeven van beleid ten aanzien van de bodembioologische kwaliteit, onder ander door het opzetten van een meetnet biologische bodemkwaliteit. Op basis van de resultaten uit dit meetnet is voor een aantal combinaties van grondgebruik en bodemtypen een referentie voor duurzaam gebruik afgeleid. Het meetnet, alsmede de ontwikkelde referentiebeelden ondersteunen de transitie in het landelijk gebied naar een duurzamere landbouwpraktijk en natuurontwikkeling. Het Kabinet zet deze beleidslijn voort, en legt daarbij accent bij het samen met bodemgebruikers, zoals de agrarische sector, uitwerken van (vrijwillige) maatregelenpakketten en innovatieve technieken. In internationale discussies over bodembeleid zal het belang van bodembiodiversiteit en bodemecosysteemfuncties worden benadrukt.

De landbouwsector werkt aan een transitie naar een duurzame bedrijfsvoering, door meer gebruik te maken van de ecosysteemdiensten kan de landbouw externe inputs verminderen en op een duurzamere manier produceren. Het Kabinet wil deze veelbelovende innovatiepaden ondersteunen door het opzetten van experimenten, bijvoorbeeld in het kader van het Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG) en waar nodig het wegnemen van belemmeringen voor brede invoering van succesvolle maatregelen. Met LTO-Nederland en NAJK²² is overeengekomen een Stimuleringsprogramma Agrobiodiversiteit en Duurzaam Bodembeheer (SPADE) vorm te geven. Tevens zal Nederland de gekozen aanpak in Europees kader, met steun van de Europese Commissie, uitdragen door uitwisseling van ervaringen met andere lidstaten te bevorderen (*EU learning network on functional agrobiodiversity*). Daarnaast wordt ook uitwisseling van ervaringen bevorderd met landen buiten de EU.

Het functioneel gebruik van ecosystemen heeft ook directe relaties met de andere prioriteiten uit het beleidsprogramma. Het duurzaam gebruik van ecosysteemdiensten kan niet losgezien worden van het optimaal functioneren van ecologische netwerken. Veel soorten in natuurgebieden zijn direct of indirect afhankelijk van cultuurlandschappen en de wijze waarop deze worden beheerd. De groenblauwe dooradering, zoals slootkanten, heggen en andere landschapselementen kan bij aanleg en beheer mede worden afgestemd

²² Nederlands Agrarisch Jongeren Kontakt.

op de wensen vanuit de landbouw bijvoorbeeld ten behoeve van de natuurlijke ziekte plaagwering. Landschapsherstel, zoals onder meer voorgesteld in het Deltaplan Nederland weer Mooi van de Vereniging Nederlands Cultuurlandschap, verdient ook om deze reden een impuls. Uit de eerder gememoreerde MKBA's blijkt dat de baten meestal niet bij de investeerders terecht komen, maar veelal ten goede komen aan andere actoren in het gebied. Het oplossen van deze scheve verdeling is een punt van aandacht.

Waar legt de overheid de accenten binnen Nederland?	Waar legt de overheid accenten in de internationale samenwerking?	Op welke thema's en activiteiten zoekt de overheid samenwerking met maatschappelijke partners?
<p>Afspraak over de benodigde transitie</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Afspraken met het bedrijfsleven over concrete maatregelen om beter gebruik te maken van ecosysteemdiensten in het nationale landgebruik. Waar nodig ook afspraken over een vergoeding en/of compensatie hiervoor. <p>Grondgebonden landbouw</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Om ervaring op te doen met duurzame productiemethoden in de grondgebonden landbouw heeft het Kabinet in het Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG) de provinciale overheden financiële ruimte gegeven voor het opzetten van pilotprojecten. ❖ Samen met LTO-Nederland en NAJK wordt een stimuleringsprogramma opgezet om de ervaringen met duurzame productiemethoden in de verschillende grondgebonden landbouwsectoren uit te dragen (SPADE). 	<p>Samenwerking binnen de EU</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ In EU-verband zal worden bijgedragen aan het opstarten van een "Learning network on functional Agrobiodiversity"; de startworkshop zal begin 2008 in Nederland worden georganiseerd. ❖ Benutten mogelijkheden van het gemeenschappelijk landbouwbeleid van de EU (zie ook paragraaf 3.3.2). 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Project Functionele Agrobiodiversiteit-2 (LTO). ❖ Pilots Duurzame productie ILG (provincies). ❖ Uitvoering Stimuleringsprogramma Agrobiodiversiteit en Duurzaam Bodemgebruik (SPADE); eerste fase (2008 – 2009): (LTO-Nederland en NAJK). ❖ Ontwikkeling en onderhoud handboek Referenties Biologische Bodemkwaliteit: VROM met RIVM. ❖ EU-learning netwerk functionele agrobiodiversiteit: begeleiden opstartfase. ❖ International project office Agrobiodiversiteit DIVERSITAS.

3.3.4. Ecologische netwerken

Aantasting en versnippering van leefgebieden van soorten behoren tot de belangrijkste bedreigingen van biodiversiteit. Door wereldwijd ecologische netwerken²³ te creëren willen we deze bedreiging het hoofd bieden. Hierover zijn op mondiale schaal afspraken gemaakt in bijvoorbeeld het Werkprogramma van het Biodiversiteitsverdrag. Binnen Europa is afgesproken een Europees netwerk te creëren: Natura 2000. Binnen Nederland wordt de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) het belangrijkste netwerk. De EHS omvat niet alleen de meeste Nederlandse Natura 2000-gebieden, maar – op land - ook het grootste deel van onze biodiversiteit (soorten). Ecologische netwerken binnen en buiten Nederland moeten er voor zorgen dat de huidige en toekomstige generaties kunnen blijven genieten van natuurgebieden én dat we kunnen blijven profiteren van de goederen en diensten die biodiversiteit ons levert.

Ecologische netwerken moeten geen afgesloten enclaves binnen een grotere ruimte zijn. Daar zijn zowel de biodiversiteitsdoelen als andere doelen van de samenleving niet mee geholpen. Zeker niet in de ontwikkelingslanden, waar duurzaam beschermde netwerken een belangrijke bijdrage moeten leveren aan het oplossen van het armoedevraagstuk. De natuurlijke hulpbronnen in een regio vormen immers de basis voor lokale en regionale economieën. Duurzame ecoregionale ontwikkeling is een ruimtelijk concept dat integratie beoogt van economische ontwikkeling en biodiversiteitsbehoud in gebieden die deel uitmaken van hetzelfde ecosysteem en tevens garanties biedt voor duurzame levering van ecosystemendiensten aan gebieden elders. De grote uitdaging is belangrijke en kwetsbare biodiversiteit mondiaal te beschermen en dat hand in hand te laten gaan met duurzame economische ontwikkeling. Klimaatverandering versterkt deze noodzaak, omdat robuuste ecologische netwerken een levensverzekering zijn voor veel planten en dieren en een garantie voor de duurzame beschikbaarheid van natuurlijke hulpbronnen. De verbindingen tussen en binnen beschermde gebieden in ecologische netwerken moeten dusdanig zijn dat zij deze toekomstige verschuivingen kunnen accommoderen.

Binnen Nederland zijn belangrijke stappen gezet ten aanzien van de bescherming van 'ons' ecologisch netwerk. De beleidsopgave richt zich hier vooral op het concretiseren van het beheer gericht op geformuleerde doelstellingen (beheerplannen Natura 2000) en het verbeteren van de milieukwaliteit. Als aanvulling hierop is ook soortenbeschermingsbeleid van belang. Buiten Nederland is de beleidsopgave, met name in armere landen, nog vooral gericht op de eerste stap: het selecteren van de ecologische netwerken en het regelen van de bescherming daarvan.

Het Kabinet continueert de actieve rol van Nederland bij het realiseren van ecologische netwerken. Nationaal vormt het duurzaam beheren van de EHS en de Natura 2000-

²³ Ecologische netwerken bestaan uit kerngebieden met een hoge biodiversiteitswaarde die middels corridors en bufferzones met elkaar verbonden zijn waarvan het ecologisch functioneren zowel voor het netwerk zelf als voor omliggende gebieden stabiel is.

onderdelen daarvan het speerpunt. Het realiseren van een goede milieucondities en waterkwaliteit is hiervoor een vereiste. Als onderdeel van de Kaderrichtlijn Water voeren waterbeheerders maatregelen uit die hieraan een belangrijke bijdrage leveren. Verder wordt de leefgebiedenbenadering voor soorten vorm gegeven. Internationaal blijft het Kabinet het streven naar duurzame regionale ontwikkeling ondersteunen, waarbij economische ontwikkeling, duurzaam beheer van de natuurlijke hulpbronnen en bescherming hand in hand gaan. De synergie tussen economische, sociale en ecologische ontwikkeling moet leiden tot een duurzaam beschermd ecologische netwerk dat wereldwijd minimaal 10% van elke ecologische regio beslaat²⁴, met veilige migratieroutes, biodiverse gebieden en grootschalige en onderling verbonden ecosystemen. De internationale samenwerking zal zich sterker richten op het faciliteren van de realisatie van nationale of regionale ecologische netwerken, zoals door het delen van ervaringen, uitvoering van trainingsprogramma's, en het aanbieden van hulpmiddelen als communicatietechnieken. Omdat het voor de internationale samenwerking cruciaal is dat zo veel mogelijk landen zich committeren en meewerken aan het realiseren van ecologische netwerken, blijft Nederland zich inzetten om landen die zich nog niet hebben aangesloten bij internationale verdragen en afspraken die de totstandkoming van ecologische netwerken nastreven, aan te sporen zich aan te sluiten.

Bijzondere aandacht geeft het Kabinet de komende jaren aan de relatie tussen behoud van biodiversiteit door middel van het realiseren en beschermen van ecologische netwerken en klimaatverandering. Adaptatie van ecologische netwerken in het licht van mogelijke klimaatverandering is dan ook een belangrijk aandachtspunt.

De toegevoegde waarde van het opnemen van ecologische netwerken als speerpunt in het Beleidsprogramma Biodiversiteit is gelegen in de kansen die interdepartementale samenwerking biedt. Immers, binnen Nederland is integratie van de uitvoering van het natuurbeleid met bijvoorbeeld het milieu-, water- en economisch beleid vereist, om de kwaliteitsdoelen voor de EHS en Natura 2000 te realiseren. Internationaal is de integratie met het beleid voor ontwikkelingssamenwerking cruciaal.

²⁴ CBD, 2002. Strategic Plan. Doelstelling 1.1.

Waar legt de overheid de accenten binnen Nederland?	Waar legt de overheid accenten in de internationale samenwerking	Op welke thema's en activiteiten zoekt de overheid samenwerking met maatschappelijke partners?
<p>Beheer en samenhang van de EHS en Natura 2000</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Alle beheerplannen voor Natura 2000 met de instandhoudingsdoelstellingen worden zo spoedig mogelijk doch uiterlijk 3 jaar na formele aanwijzing van de Natura 2000-gebieden afgerond en vast-gesteld, met uitzondering voor de nog aan te wijzen gebieden op de Noordzee. ❖ In 2008/2009 wordt de uitvoering van de 'Spelregels EHS' geëvalueerd en zal bezien worden of verscherpt toezicht door de VROM inspectie wenselijk is en worden zonodig wettelijke voorzieningen getroffen in het van de Wro. ❖ Aan de hand van de stand van zaken bij de midterm review van het ILG in 2010 gaat bepaald worden of verschuiving van beheer naar verwerving aan de orde is. ❖ Herbegrenzingen van de EHS in gevolge relevante ontwikkelingen worden in samenhang bezien met het effect op Natura 2000-gebieden. <p>Milieucondities EHS en Natura 2000</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ In 2010 worden afspraken die tot 2013 met provincies zijn gemaakt over de ambities voor natuurkwaliteit van de EHS in 2018 aangepast aan de nieuwe sturingsystematiek. ❖ In de waterplannen (vaststelling eind 2009) zullen de maatregelen met betrekking tot de waterkwaliteit worden vastgesteld. ❖ Bij de <i>mid term review</i> (2010) van de ILG-contracten, wordt de voortgang van de verdrogingsbestrijding geëvalueerd van de TOP-lijst-gebieden. <p>Leefgebiedenbenadering</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ De Leefgebiedenbenadering beoogt pro-actief soortenbeleid, aanvullend op de EHS en Natura 2000. Over de uitvoering ervan maakt het rijk in 2008 nadere afspraken met de provincies. <p>Klimaatverandering en adaptatie in Nederland</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Veiligheid in combinatie met natuur: verbinden van Groen en Blauw. ❖ Bezinning op haalbaarheid van voor bepaalde soorten en habitats gestelde doelen. ❖ Behoud en herstel van wetlands: veerkracht van delta en IJsselmeer versterken. ❖ Identificatie prioritair ecosystemen, gebieden en adaptatiestrategieën voor biodiversiteit, zowel uit oogpunt van kwetsbaarheid (behoud) als functionaliteit (duurzaam gebruik bij adaptatie). 	<p>Realiseren ecologisch netwerken wereldwijd</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Verder uitwerken en inbedden in internationale context van het concept ecologische netwerken, onder andere door het leveren van een actieve bijdrage aan de CBD-Working Group on Protected Areas, uitvoering van de Letter of Intent met het CBD-secretariaat, en bijdrage aan het World Conservation Congress 2008. ❖ Binnen Europa zal Nederland actief blijven bijdragen aan het realiseren van een Pan-Europees Ecologisch netwerk. ❖ Een gerichte Nederlandse bijdrage aan concrete projecten voor het beheer van ecologische netwerken, ingebed in de sociaal-economische ontwikkeling van een regio. Het kabinet geeft daarbij in het bijzonder prioriteit aan flyways en wetlands, vanwege de bijzondere kennis hierover en positie hiervan binnen Nederland. ❖ Versterken van ecologische netwerken in relatie tot klimaatverandering. <p>Versterken samenhang</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Uitwerken van internationale afspraken om de 'connectiviteit' van bestaande netwerken en integratie daarvan in de bredere sociaal-economische ontwikkeling van een regio te verzekeren, mede in relatie tot adaptatie aan klimaatverandering. <p>Versterken internationale samenwerking</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Bevorderen internationale samenwerking met betrekking tot grensoverschrijdende bescherming van ecologische netwerken, onder andere via CMS- en dochterverdragen. 	<p>Binnen Nederland</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Afstemming van de inzet en activiteiten van maatschappelijke organisaties met betrekking tot het realiseren van ecologische netwerken binnen en buiten Nederland. ❖ Voorbereiden voorstellen voor adaptatie aan klimaatverandering, door terreinbeherende organisaties en natuurbeschermingsorganisaties. ❖ Voorbereiden voorstellen door waterschappen en de landbouwsector om de adaptatie in landbouwgebieden, veenweide- gebieden en beekdalen uit te werken. ❖ Concreet uitwerken van het concept 'natuurlijke klimaat-buffers' ❖ Met provincies uitwerken van een 5-tal concrete pilots voor herbegrenzing EHS ten behoeve van robuuste ecosystemen. <p>Buiten Nederland</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Bijdrage aan duurzame ecoregionale ontwikkeling door de inzet op economische activiteiten (Toerisme, handelsketens).

3.3.5. Mariene biodiversiteit en visserijketens

Maatschappelijk wordt bedreiging van mariene biodiversiteit steeds meer als een urgent probleem beleefd. Zeeën en oceanen kennen een rijke verscheidenheid aan levensvormen: mariene biodiversiteit. Een zeer groot deel van de mondiaal beschikbare biodiversiteit bevindt zich in zee; deze mariene biodiversiteit kent evenwel - in tegenstelling tot de diversiteit op land - een zeer beperkt beschermingsregime. Mariene biodiversiteit omvat onder meer vis, schelp- en schaaldieren, die mondiaal een vitale eiwitbron zijn voor mensen en een bron van inkomsten voor de visserij. Ook veel andere zeeorganismen zijn van belang voor mensen, onder meer vanwege hun esthetische en farmaceutische waarde. Overigens worden nog steeds nieuwe levensvormen in zee ontdekt. Mariene biodiversiteit staat echter onder steeds grotere druk. Oorzaken zijn overbevissing, bijvangst en bodemberoering door de visserij, maar ook vervuiling, verstoring en klimaatverandering door tal van andere menselijke activiteiten.

Tot de zichtbare gevolgen behoren teruglopende visvangsten. Op volle zee, in de Economisch Exclusieve Zones en in kustgebieden worden vissers uit zowel ontwikkelde als ontwikkelingslanden geconfronteerd met teruglopende vangsten als gevolg van niet-duurzaam beheer. Juist in kustgebieden is er een zeer sterke relatie tussen benutting van mariene hulpbronnen, bescherming van kwetsbare gebieden en lokale economische en sociale ontwikkeling. Dit maakt de bescherming van gebieden als mangroves en koraalriffen, delta en estuaria's belangrijk voor het behoud van de biodiversiteit, van de visstand en van lokale economische activiteiten.

Het beleidsmatige juridische kader voor bescherming en duurzaam gebruik van mariene biodiversiteit heeft binnen Nederland nog geen wettelijke basis gekregen in de uitbreiding van de Natuurbeschermingswet buiten de Nederlandse territoriale zee. In vergelijking met het land, zijn er weinig als beschermd aangewezen en beheerde mariene gebieden. Internationaal is inmiddels erkend dat hier een inhaalslag nodig is. Het Kabinet wil hier vanuit Nederland actief aan bijdragen.

De toegevoegde waarde van het beleidsprogramma op het thema mariene biodiversiteit ligt in de grotere coherentie die kan worden bereikt door versterkte interdepartementale en maatschappelijke samenwerking op verschillende beleidsterreinen (visserijbeleid, visserijverdragen, exploitatie van mariene hulpbronnen, bescherming van het mariene ecosysteem, markttoegang voor visserijproducten, armoedebestrijding, kustzone-ontwikkeling) waar vaak belangentegenstellingen aan de orde zijn.

De inzet wordt gepleegd vanuit het principe de internationale inzet consistent en coherent te maken met regionaal en Europees beleid ter zake en vice versa, alsmede voor de inzet van de regering binnen het Koninkrijk.

Accenten binnen Nederland

Het Kabinet streeft binnen de Nederlandse wateren, en voor Nederlandse schepen in internationale wateren, naar duurzaam behoud en gebruik van mariene hulpbronnen overeenkomstig internationale normen. Duurzame visserij en het aanwijzen van te beschermen gebieden vormen hierbij de belangrijkste aandachtspunten. Omdat de Noordzee één ondeelbaar ecosysteem is en het gemeenschappelijk visserijbeleid (GVB) een communautaire bevoegdheid is, heeft het nationale beleid hier noodzakelijkerwijs een sterk Europees karakter. Hierdoor moet met name op dat niveau door Nederland invloed worden uitgeoefend tijdens onderhandelingen.

Het Kabinet zal zich inzetten om binnen de nationale wateren uiterlijk in 2011 de volgende resultaten te hebben gerealiseerd:

- ❖ Uitvoering van het Beleidsprogramma voor een duurzame visserij, onder andere door de inzet van maatregelen voor vernieuwing, verduurzaming, innovatie en sanering onder het Europees Visserijfonds (EVF). Het Operationeel Programma, dat de Nederlandse invulling van het EVF vormt, is in september 2007 bij de Europese Commissie ingediend en eind 2007 goedgekeurd. Het Perspectief heeft als doel het bevorderen van duurzame ontwikkeling in de Nederlandse visserijsector, onder meer via innovatie. Van de hele Nederlandse vissector zal de komende jaren een aanzienlijke ecologische inspanning zal worden gevraagd. Ingrijpende aanpassingen van de bedrijfsvoering zullen onvermijdelijk zijn. Ook hier gaat het Kabinet ervan uit dat de sector hierover uiterlijk 2011 afspraken heeft gemaakt.
- ❖ Bijvangst van commercieel niet-interessante vis (*discards*) zullen aanzienlijk verminderen. Indicator daarbij is een reductie van 50% in 2013 ten opzichte van de bekende hoeveelheden uit 2007. Ook moeten de negatieve effecten van visserij op het bodemecosysteem sterk verminderen. Indicator daarbij is dat 40% van de huidige traditionele boomkorvissers in 2013 een andere visserijmethode gebruikt.
- ❖ Het van toepassing maken van de Natuurbeschermingswet in de Nederlandse Economisch Exclusieve Zone, onder andere ten behoeve van de totstandkoming van een netwerk van mariene beschermde gebieden in het Nederlandse deel van de Noordzee.
- ❖ Het Kabinet zal uiterlijk in 2009, mede op basis van Europeesrechtelijke en andere internationale verplichtingen²⁵, gebieden met een bijzonder belang voor de biodiversiteit aanwijzen en beschermen in het Nederlandse deel van de Noordzee²⁶. In het Integraal Beheerplan Noordzee 2015 (IBN 2015) zijn reeds de vier gebieden aangewezen waar het om gaat: het Friese Front, de Klaverbank, de Doggersbank en gedeelten van de Kustzee.

²⁵ Waaronder het Biodiversiteitsverdrag, OSPAR-verdrag, Vogelrichtlijn, Habitatrichtlijn.

²⁶ Aanwijzing van beschermde gebieden op de Noordzee zal, net als op land, plaatsvinden op grond van de Natuurbeschermingswet 1998. Het beschermingsregime van de wet zal voor vrijwel alle gebruik in deze gebieden gelden. Dat betekent dat een vergunning nodig is voor projecten en andere handelingen die de kwaliteit van natuurlijke habitats en de habitats van soorten significant kunnen verslechteren of een verstoring effect kunnen hebben op de soorten waarvoor het gebied is aangewezen.

- ❖ Het bijdragen aan de aanpak van kwaliteitsverbetering in OSPAR-kader, onder meer door operationalisatie van de ecologische kwaliteitsdoelen (ECOQO's en aan maatregelen voor de OSPAR-lijst van bedreigde en afnemende diersoorten en habitats. Hierbij zal de afstemming met de EU-richtlijnen (Vogelrichtlijn, Habitatrictlijn, Kaderrichtlijn Mariene Strategie) worden versterkt.

Om deze doelen te bereiken draagt Nederland actief bij aan de Europese implementatie en verdere ontwikkeling van het mariene biodiversiteitsbeleid, waaronder de vergroening van het visserijbeleid van de EU. Nederland zet zich daarbij in voor een duurzaam GVB, waarin de zogeheten ecosysteembenadering daadwerkelijk wordt geïmplementeerd. Nederland ondersteunt Europese stappen die deze implementatie bevorderen, zoals het beschikbaar stellen van fondsen voor een milieuvriendelijker visserij, implementatie van een *Maximum Sustainable Yield* als uitgangspunt voor meerjarige beheer- en herstelplannen voor visbestanden, reductie van *discards*, reductie van visserij-effecten op niet-doelsoorten (vissen, vogels, zoogdieren), reductie van visserij-effecten op mariene habitats, en het ontwikkelen van alternatieven voor het huidige beheer dat is gebaseerd op *Total Allowable Catch* (TAC-beheer).

Naast het Europese visserijbeleid zijn ook de Vogelrichtlijn en Habitatrictlijn en de Europese Kaderrichtlijn Mariene Strategie relevant. Het kabinet zal de onderlinge afstemming van dossiers binnen de EU en van Europese dossiers met OSPAR bevorderen.

Daarnaast zet het Kabinet in op het versterken van de innovatie in de visserij. Hiertoe is het Visserij Innovatieplatform (VIP) opgericht met vertegenwoordigers van het bedrijfsleven, de wetenschap en niet-gouvernementele organisaties (NGO's).

Accenten in de internationale samenwerking

Het Kabinet streeft ook in de internationale samenwerking naar behoud en duurzaam gebruik van mariene hulpbronnen. Er zal met name aandacht worden besteed aan het verduurzamen van visserij activiteiten, met een focus op verbetering van beleid, beheer en controle. Daarbinnen is er speciale aandacht voor IUU-visserij (illegale, ongerapporteerde en ongereguleerde visserij), omdat dit de menselijke activiteiten zijn met één van de grootste (negatieve) impact op mariene biodiversiteit. Al het handelen op zee moet zodanig worden vormgegeven, dat het leven in de zee niet bedreigd wordt en behouden blijft voor volgende generaties. Nederland draagt daarom bij aan een integraal en generiek beleid ter bescherming van mariene biodiversiteit. Nederland zet daartoe onder andere in op de realisering van het wereldwijde netwerk van mariene beschermde gebieden. Bij de bescherming van de mariene biodiversiteit worden het voorzorgprincipe en de ecosysteembenadering toegepast. Hierbij wordt gestreefd naar duurzaam gebruik onder randvoorwaarden van bescherming en instandhouding van het mariene milieu.

Het Kabinet zal zich inzetten om in de internationale samenwerking uiterlijk in 2011 de volgende resultaten te hebben gerealiseerd:

- ❖ Een internationaal, juridisch bindend, instrumentarium voor havenstaten tegen en een mondiale database van schepen die betrokken zijn bij illegale, ongerapporteerde en ongereguleerde visserij (IUU-visserij).
- ❖ Betere *tracking* en *tracing* van handel in gevangen vis, o.a. door coördinatie en samenwerking tussen regionale visserijbeheerorganisaties (RFMOs)²⁷, alsmede tussen deze organisaties en FAO en CITES, en inkooporganisaties.
- ❖ Capaciteitsopbouw in ontwikkelingslanden ter ondersteuning van duurzaam visserijbeheer en bestrijding van IUU-visserij.
- ❖ Het tot stand brengen van een wereldwijde dekking van regionale visserij management organisaties voor alle gebieden op volle zee.
- ❖ De onafhankelijke *review* van het functioneren van, de aanpassing van mandaten van en uitwisseling van *best practices* tussen RFMOs.
- ❖ Het behoud van mariene biodiversiteit en duurzame visserij worden als gelijkwaardig uitgangspunt geïmplementeerd in RFMOs. In het gemeenschappelijk visserijbeleid van de EU (GVB) wordt het “maximum sustainable yield” principe ten doel gesteld (2015);
- ❖ Het vormgeven van een internationaal regime (naast dat van visserij management) voor bescherming en duurzaam gebruik van mariene biodiversiteit in zeegebieden buiten nationale rechtsmacht.
- ❖ Het vormgeven van een geconsolideerd systeem voor aanwijzing (criteria, classificatiesystemen) en beheer (UNCLOS *Implementation Agreement Biodiversity*) van *Marine Protected Areas* (MPAs) in gebieden buiten nationale rechtsmacht.
- ❖ De totstandkoming van een netwerk van mariene beschermde gebieden in de Noord-Atlantische (met name OSPAR/NEAFC) en West-Afrikaanse regio.
- ❖ Het bijdragen aan duurzame ecoregionale ontwikkeling op het gebied van mariene ecosystemen in minstens één prioritaire regio, te beginnen in West-Afrika. Dit initiatief draagt direct bij aan de omvorming van het regionale visserij overleg platform Cefac naar een volwaardige RMFO.
- ❖ Het uitvoeren van de aanbevelingen van de ronde tafel vismeel- en visolieketen in relatie tot duurzame aquacultuur en bijdragen aan instrument- en capaciteitontwikkeling bij deze keten.

²⁷ Regional Fishery Management Organisations (RFMOs).

Waar legt de overheid de accenten binnen Nederland?	Waar legt de overheid accenten in de internationale samenwerking?	Op welke thema's en activiteiten zoekt de overheid samenwerking met maatschappelijke partners?
<p>Duurzame visserij</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Vermindering bijvangst (<i>discards</i>) en bodemberoering onder andere door introductie van de zogeheten pulsvisserij en de verdere ontwikkeling en het gebruik van meer duurzaam en selectiever vistuig. ❖ Vertaling van de mogelijkheden die het Europees Visserijfonds biedt in nationale regelingen. ❖ Afspraken met de sector over de uitvoering van het perspectief duurzame visserij. ❖ Afspraken met het bedrijfsleven over de benodigde transitie in het omgaan met biodiversiteit binnen de vismeelketen. <p>Gebiedsbescherming op zee</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Van toepassing verklaren van de Natuurbeschermingswet 1998 op de Nederlandse EEZ. ❖ Voor 2010 zijn 4 gebieden op de Noordzee aangewezen als Natura 2000-gebied. ❖ Per 2012 zijn deze gebieden zodanig beheerd dat de natuurwaarden zijn gegarandeerd. <p>Kwaliteitsdoelstellingen</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Hiertoe zal een set van ecologische kwaliteitsdoelstellingen (EcoQO's) worden uitgewerkt en operationeel worden gemaakt, onder meer voor biodiversiteit. 	<p>Duurzame visserij</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Het bestrijden van illegale, ongerapporteerde en ongeregisteerde visserij (IUU-visserij), teneinde ongecontroleerde druk op het mariene ecosysteem terug te brengen. Dit bestrijdt oneerlijke concurrentie en inkomstenderving en vergroot de succeskans van gereguleerde duurzame visserij. ❖ Hervormen van Regionale Visserijorganisaties (RFMOs)²⁸. Dit moet leiden tot organisaties die de ecosysteembenadering in visserijbeheer toepassen. Het behoud van mariene biodiversiteit en een duurzame visserij zijn hierbij gelijkwaardige uitgangspunten. <p>Gebiedsbescherming op zee</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ In bilateraal beleid en multilaterale fora bijdragen aan de totstandkoming van een wereldwijd netwerk van mariene beschermde gebieden. Gebiedsbescherming op zee biedt mogelijkheden voor de gerichte bescherming van mariene soorten, habitats en visbestanden. <p>Afstemming internationale kaders</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Versterking samenhang verschillende regimes ten aanzien van biodiversiteit op Europees/Atlantisch niveau (EU-OSPAR). Onderdeel hiervan is de afstemming van de lijsten van bedreigde soorten en habitats van het OSPAR-verdrag en de Vogelrichtlijn en Habitatrictlijn. 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Vergoening en verduurzaming van de Noordzeevervisserij vanuit het Visserij Innovatie Platform (VIP): bedrijfsleven, de wetenschap en NGO's). ❖ Bijdragen aan bewustwording en conceptuele ontwikkeling ten aanzien van de problematiek van de mariene biodiversiteit en de visserijketens en t.a.v. IUU-visserij. ❖ Bijdragen aan uitvoering van projecten, betrokkenheid van toerismesector ❖ Beschermingsmaatregelen nemen met betrekking tot kwetsbare diersoorten en habitats. ❖ Het totstandkomen en uitvoeren van een Publiek-Privaat Partnerschap duurzame visserij in West-Afrika. ❖ Het uitvoeren van aanbevelingen voor een ronde tafel vismeel (criteria en standaarden voor duurzame vismeelindustrie) en dit omzetten in een Publiek-Privaat-Partnerschap.

3.4. Uitwerking van de ondersteunende prioriteiten

3.4.1. Nieuwe coalities voor biodiversiteit

Bij een breed en complex onderwerp als biodiversiteit (behoud, duurzaam gebruik en een eerlijke verdeling) zijn een groot aantal actoren betrokken, waarvan de overheid er maar één van is. Daarom is samenwerking tussen overheid, bedrijfsleven, maatschappelijke

²⁸ Regional Fishery Management Organisations (RFMO).

organisaties, kennisinstellingen en burgers een absolute randvoorwaarde om de geformuleerde doelstellingen te halen.

Er zijn nu al veel partijen die met biodiversiteit aan de slag. Het Kabinet is daar zeer verheugd over en zal waar nodig initiatieven stimuleren en faciliteren. Door het creëren van nieuwe samenwerkingsverbanden wil het Kabinet nieuwe creativiteit aanboren om nog slagvaardiger aan het behoud, duurzaam gebruik en een eerlijke verdeling van biodiversiteit te gaan werken. Dit is één van de centrale uitdagingen van dit beleidsprogramma.

Het Kabinet gaat de samenwerking concreet vormgeven door versterking van de maatschappelijke dialoog en het bij elkaar brengen van overheden en maatschappelijke actoren rond specifieke thema's. Het project 'Biodiversiteit voor en door burgers' in de Hoeksche Waard is een goed voorbeeld van zo'n maatschappelijke dialoog.

Het Kabinet streeft naar een verbindende overheid en dienstbare publieke sector, die partijen die willen werken aan behoud en duurzaam gebruik van biodiversiteit bij elkaar brengt en inspireert. Het Kabinet ziet als overheidstaak primair het faciliteren van de gewenste maatschappelijke transitie. Een transitie die alleen duurzaam gestalte krijgt als de producenten en consumenten van natuurlijke hulpbronnen afspraken maken over het zorgvuldig omgaan met onze biodiversiteit en de Nederlandse voetafdruk in het buitenland terugdringt.

Om de maatschappelijk dialoog vorm te geven wordt, mede op initiatief van leiders uit het bedrijfsleven²⁹, een taskforce 'Biodiversiteit en natuurlijke hulpbronnen' ingesteld. De taskforce krijgt tot taak een transitie naar behoud en duurzaam gebruik van biodiversiteit te bevorderen en moet daartoe het Kabinet concrete en implementeerbare suggesties en maatregelen aanreiken, ten einde op de langere termijn het behoud en het duurzaam gebruik van biodiversiteit veilig te stellen. Een actieve rol van het bedrijfsleven is daarbij geboden, met name van die Nederlandse economische sectoren die veel nut ontleen aan en beslag leggen op de mondiale biodiversiteit. Ook zullen vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties worden uitgenodigd in de taskforce te participeren.

In samenspraak met de taskforce zullen de gezamenlijke departementen platforms instellen, waarin betrokken maatschappelijke actoren samen prioriteiten stellen en de te volgen innovatieweg verder uitstippelen. Indien mogelijk worden platforms opgezet met deelname uit betrokken regio's. De ervaringen van de transitie 'Biodiversiteit en natuurlijke hulpbronnen' en de taskforce 'Energie' worden gebruikt bij het opzetten en faciliteren van deze platforms. Zij zijn een voortzetting van bestaande activiteiten en vormen de verbindende schakel tussen uitvoering en samenwerking.

²⁹ In een open brief aan het Parlement en de formateur heeft een grote groep leiders uit het bedrijfsleven meer aandacht voor duurzaamheid in het beleid bepleit. Eén van de suggesties was het instellen van een maatschappelijke taskforce.

In EU-kader heeft Nederland zich gecommitteerd het verlies aan biodiversiteit per 2010 tot staan te brengen binnen de Europese Unie. Deze deadline komt snel dichterbij. Voor het bereiken van de doelstelling is inzet van andere partijen nodig. Daarom stimuleert het Kabinet de decentrale overheden en maatschappelijke organisaties deze Countdown 2010-doelstelling te onderschrijven en daar concrete maatregelen in de vorm lokale/regionale biodiversiteitsactieplannen te komen. De 'Handreiking Biodiversiteit werkt!' wordt daarvoor met inspirerende voorbeelden gevuld.

Internationaal zijn of worden al *Business-and-Biodiversity*-initiatieven gestart, zoals de vanuit het Biodiversiteitsverdrag gelanceerde dialoog "*Business and the 2010 Biodiversity Challenge*", het Europese *Biodiversity and Business Initiative*, en voornemens voor een Europees steunpunt ten behoeve van *Business and Biodiversity*. Nederland zal gebruik maken van dit Europese platform in relatie tot haar eigen initiatieven, waaronder het initiatief BioBizz. In BioBizz worden specifieke maatregelen genomen om het nationale bedrijfsleven (multinationals maar ook MKB) te faciliteren bij het integreren van biodiversiteit in de bedrijfsvoering. Hiertoe zal onder meer worden samengewerkt met onder meer VNO-NCW, koplopers in het bedrijfsleven en MVO-Nederland. Ook wordt nagegaan met welke bedrijven of sectoren vrijwillige, doch afrekenbare afspraken kunnen worden gemaakt over behoud en duurzaam gebruik van biodiversiteit en natuurlijke hulpbronnen.

Het Kabinet vindt het belangrijk dat er instrumenten komen die een internationaal draagvlak hebben. Het Kabinet streeft er dan ook naar dat instrumenten die ontwikkeld worden voldoende internationaal worden ingebed. Een voorbeeld van zo'n instrument is de ontwikkeling van een benchmark van het biodiversiteitsbeleid van bedrijven met een indirecte (keten-)impact op biodiversiteit.

Bij de uitvoering van projecten en activiteiten streeft het Kabinet waar mogelijk naar publiek-private samenwerking (PPP's). Daarbij is de basis het gemeenschappelijk belang dat de partners hebben bij de gestelde doelen. Publiek-private partnerschappen worden niet ingebed in een keurslijf van regelgeving en financieringsmechanismen maar zijn een manier om belangen met elkaar te verbinden en samen op te trekken waar dit opportuun is. Deze partnerschappen, die ook vaak een internationaal karakter zullen hebben, vragen een nieuwe opstelling van de overheid. De ervaringen van de transitie 'Biodiversiteit en natuurlijke hulpbronnen' zullen hierbij in praktijk gebracht worden.

Waar legt de overheid accenten?	Op welke thema's en activiteiten wordt concrete samenwerking met maatschappelijke partners nagestreefd?
<ul style="list-style-type: none"> ❖ Vormgeven beleid in maatschappelijke dialoog met taskforce 'Biodiversiteit en natuurlijke hulpbronnen'. ❖ Gebruik van platforms als instrument om brede betrokkenheid van partijen binnen en buiten Nederland vorm te geven en praktische innovaties op gang te brengen. ❖ Samenwerking met bedrijfsleven om biodiversiteitsdoelstellingen waar te maken, in een nationaal <i>Business-and-Biodiversity</i>-programma (BioBizz). Bij de concretisering van de uitvoeringsprogramma's zal samenwerking worden gezocht met sectoren met ambities op dit vlak, zoals de toeristische sector, de sierteelt en de houtsector. ❖ Het onderzoeken van mogelijkheden voor een project "biodiversiteits-proof baggeren" in het kader van het innovatie-programma "<i>Building with Nature</i>". ❖ Onderzoeken van mogelijkheden van afrekenbare <i>commitments</i> van bedrijfsleven bij het verminderen van hun beslag op biodiversiteit, bijvoorbeeld door het afsluiten van convenanten/intentievereenkomsten. ❖ Uitwerken van instrumenten, sectormodules landenmodules, benchmarks en biodiversiteit in duurzaamheidsverslagen; helpdeskfunctie (in internationaal verband) en adequate communicatie om biodiversiteitsbeleid van het bedrijfsleven te faciliteren. 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Deelname aan taskforce en bijdragen aan platforms vanuit algemeen belang. ❖ Concrete samenwerking bij opstellen en uitvoeren van afspraken en convenanten. ❖ Uitwerking gedragscodes om biodiversiteit te verankeren in de dagelijkse besluitvorming van criteria, en het toepassen van regelgeving in de bedrijfsvoering. ❖ Gezamenlijke ontwikkeling en uitvoering van voorstellen en activiteiten, waarmee partners bijdragen aan de integratie van biodiversiteit in hun beleidsplannen ❖ Uitvoering pilotprojecten op het gebied van biodiversiteit om '<i>best practices</i>' te delen, met o.a. de toeristische sector, de veredelingssector, houtsector, biomassasector.

3.4.2. Kennis voor biodiversiteit

Het optimaal gebruiken van bestaande kennis en het verwerven van nieuwe kennis over biodiversiteit is onmisbaar voor de gerichte ondersteuning en de verdere ontwikkeling van het nationale en internationale biodiversiteitsbeleid. Daarbij gaat het om fundamentele kennis over biodiversiteit als complex biologisch fenomeen en over de maatschappelijke betekenis van biodiversiteit, en om toegepaste kennis voor het verbeteren van de uitvoering van beleid voor behoud en duurzaam gebruik van biodiversiteit.

Het Nederlandse biodiversiteitsonderzoek wordt vooral uitgevoerd door universiteiten, de WUR-instituten (o.a. Alterra en IMARES), het RIVM, het Milieu- en Natuurplanbureau, taxonomische instituten (o.a. Naturalis en Nederlands Herbarium) en KNAW- en NWO-instituten (o.a. Nederlands Instituut voor Oecologisch Onderzoek (NIOO) en het Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee (NIOZ)). De inzet van het Kabinet voor het beleid met betrekking tot biodiversiteitsonderzoek zal zich richten op drie speerpunten:

1. Een adequate kennisinfrastructuur.
2. Een verbeterde ontsluiting en benutting van opgebouwde kennis.
3. Gericht beleidsondersteunend en toepassingsgericht onderzoek.

De kennisinfrastructuur op het gebied van biodiversiteit moet aansluiten op de behoeften uit de praktijk en bijdragen aan een vooraanstaande internationale rol van Nederland op het terrein van biodiversiteitsbeleid, biodiversiteitsonderzoek en armoedebestrijding.

De bijdrage van het Nederlands Centrum voor Biodiversiteitsonderzoek (NCB) in oprichting aan doelen van het beleidsprogramma wordt versterkt. De publieksfunctie en – expertise van NCB zijn van belang voor het bevorderen van bewustwording en communicatie over biodiversiteit. Ook wordt het Clearing House Mechanism (CHM) verder uitgebouwd tot kennisbank voor specifieke doelgroepen, waaronder ook het bedrijfsleven.

De functie van het Milieu- en Natuurplanbureau (MNP; per 1 januari 2008 gefuseerd met het Ruimtelijk planbureau) ten aanzien van jaarlijkse rapportages over de voortgang van het beleidsprogramma wordt versterkt. Hierbij kan worden aangesloten op regionale *ecosysteem-assessments*, zoals die, met medewerking van het European Environmental Agency (EEA) onder meer voor Europa, gestalte zullen krijgen.

De rol van het Biodiversiteitsplatform in de advisering van de overheid wordt versterkt. Het makelen en schakelen tussen de drie sporen onderzoek, kennisontsluiting en – benutting en kennisinfrastructuur zal de hoofdtaak worden van dit orgaan.

Het Kabinet faciliteert met name in de ontwikkelingslanden *capacity building* op het gebied van biodiversiteit en waterbeheer. Voorbeelden zijn Tropenbos, Wetlands International, IUCN, Birdlife International en de WUR. Middelen voor PROTA komen voor de periode 2008-2012 beschikbaar op de LNV-begroting.

Voor het stimuleren van de kennisontsluiting en –benutting wil het Kabinet kennisnetwerken bevorderen. Een voorbeeld hiervan is het kennisnetwerk *Nature and poverty* en het kennisnetwerk Ontwikkeling en Beheer van Natuurkwaliteit (OBN). In verband met behoefte aan fundamentele en toegepaste biodiversiteitskennis, zal de overheid, ook voor de langere termijn, investeren in de inrichting en instandhouding van een mondiaal toonaangevende onderzoeksinfrastructuur en.

De inzet op de bestaande initiatieven met betrekking tot het verzamelen, bundelen, digitaliseren, opslaan en ontsluiten van biodiversiteitsgegevens wordt gecontinueerd of versterkt. Ook wordt afstemming en samenwerking gestimuleerd tussen verschillende informatie-initiatieven, zoals DIVERSITAS, *Global Biodiversity Information Facility* (GBIF), haar Nederlandse poot NI-BIF, *Encyclopedia of Life* (EoL), het Nederlands Soortenregister (NSR), de Nationale Database Flora en Fauna, Ecogrid en individuele leveranciers van biodiversiteitsgegevens (o.a. Particuliere Gegevensbeherende Organisaties (PGO's)).

Daarnaast ondersteunt het Kabinet de vorming van de Europese monitorings- en onderzoeksfaciliteit Lifewatch, gericht op monitoring, verwerking en verspreiding van biodiversiteitsinformatie op Europese schaal. Vanwege de sterke uitgangspositie van Nederland op het gebied van biodiversiteitskennis en - informatie, bieden deze initiatieven duidelijke kansen voor een grotere internationale rol van Nederland.

De uitkomsten van onder meer de Millennium Ecosystem Assessment, de Global Biodiversity Outlook II, de IPCC-rapportages, toekomstige regionale ecosysteem-*assessments*, diverse klimaatonderzoeksprogramma's en huidige prioritaire onderzoeksthema's leveren een uitstekende basis, zowel voor de directe uitvoering van beleidsacties als voor het concreet maken van de behoefte aan nadere beleidsondersteunende en toepassingsgerichte kennis. Bij het formuleren van nieuwe kennisbehoeften zal acht worden geslagen op kennis die al is of wordt ontwikkeld door Nederlandse onderzoeksinstituten. Het is de uitdaging om in de uitvoering, en in het debat met maatschappelijke actoren een balans te vinden tussen de behoefte aan meer kennis en de urgentie van directe actie. Het Kabinet zet zich in om bij het beleid waar mogelijk expliciet in te gaan op de manier waarop met onzekerheden wordt omgegaan. Voor het bevorderen van gericht beleidsondersteunend en toegepast onderzoek wordt gestreefd naar een nieuw stimuleringsprogramma in samenwerking met NWO en de stichting WOTRO. Dit gebeurt conform de hoofdthema's van het beleidsprogramma. Ook daarbij wordt acht geslagen op bestaande kennis of lopend onderzoek. Verder wordt de samenwerking en uitwisseling tussen de departementale onderzoeksinstituten versterkt. De onderzoeksprogrammering zal ook aansluiten bij de wensen en het bedrijfsleven en het onderzoek dat daar plaatsvindt. Daarnaast blijft ruimte bestaan voor fundamenteel onderzoek.

De overheid werkt op structurele wijze samen met maatschappelijke partijen ten behoeve van het inventariseren van de kennisbehoefte. Kennisvragen voortvloeiend uit de inhoudelijke prioriteiten leiden tot een aanvullende onderzoeksagenda voor de middellange termijn. Waar nodig en mogelijk wordt deze ingepast in toekomstige programma's voor de WUR, het Adaptatieprogramma Ruimte en Klimaat (ARK), en het hierboven aangekondigde stimuleringsprogramma en eventuele vervolgp programma's die onder NWO/WOTRO-coördinatie vallen.

Waar legt de overheid accenten binnen Nederland	Waar legt de overheid accenten in de internationale samenwerking?	Op welke thema's en activiteiten wordt concrete samenwerking met maatschappelijke partners nagestreefd?
<ul style="list-style-type: none"> ❖ Departementen bundelen beschikbare departementale kennismiddelen en – instrumenten waar nodig en mogelijk en zetten die gecoördineerd in op de terreinen van de prioriteiten van het beleidsprogramma. ❖ Voor iedere inhoudelijke prioriteit zal een kennisagenda worden ontwikkeld, die de basis vormt voor de onderzoeksprogramma's van de departementen. ❖ De overheid onderzoekt hoe meer samenwerking kan worden bereikt in het beheer en ontsluiting van bestaande toonaangevende Nederlandse biodiversiteitscollecties. ❖ De nationale invulling van het wereldwijd geaccepteerde DIVERSITAS Science plan wordt door OCW, NWO, LNV en VROM gerealiseerd. ❖ Er komt een nieuw NWO-programma "biodiversiteit werkt". 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Ondersteunen van (de ontwikkeling van) internationale Kennisnetwerken en <i>capacity-building</i>. ❖ De overheid zal aansluiten bij - en investeren in mondiaal toonaangevende of kansrijke onderzoeksinfrastructuur en initiatieven, zoals de Global Biodiversity Information Facility (GBIF) en haar Nederlandse tak, NLBIF, en DIVERSITAS, <i>Encyclopedia of Life</i>. (EoL), en Europese kennisnetwerken zoals, op het gebied van mariene biodiversiteit, het Network of Excellence MarBEF (Marine Biodiversity and Ecosystem Functioning) en op het gebied van terrestrische biodiversiteit NoE ALTERNET (A long-term biodiversity, ecosystem and awareness research network). ❖ De overheid wil bevorderen dat de inzet van Nederland binnen de EU en daarbuiten zoveel mogelijk aansluit bij de Nederlandse sterktes op het gebied van onderzoek en beleidsvorming. ❖ Samenwerking internationaal, onder andere via CMS ³⁰en ESA³¹, ten aanzien van onderzoek aan wereldwijde vogelmigratie. 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Herziening en actualisatie van het Nederlandse <i>Clearing House Mechanism</i>. ❖ Permanente samenwerking met maatschappelijke partijen ten behoeve van het inventariseren van kennisbehoeften. ❖ Ten behoeve van de evaluatie van het biodiversiteitsbeleid worden speciale graadmeters, modellen en scenario's ontwikkeld. ❖ Samenwerking en afstemming tussen het CBD-CHM, NIBIF, WOT-Natuur, de Gegevensautoriteit Natuur, het Nederlands Soortenregister, Ecogrid en individuele kennisleveranciers (o.a. Particuliere Gegevensbeherende Organisaties (PGO's)) wordt bevorderd. ❖ Advisering aan de overheid door het Biodiversiteitsplatform-NL. ❖ Samenwerking met internationaal actieve kennispartners, waaronder Tropenbos Internationaal, ECNC, Wetlands International, Birdlife International en IUCN, alsmede maatschappelijke organisaties en kennisinstellingen in de partner-regio's, met als doel kennisontwikkeling en –overdracht naar stakeholders en overige kennisgebruikers effectief te doen plaatsvinden. ❖ De rol van private kennisinstellingen op het gebied van biodiversiteit wordt versterkt. ❖ De samenwerking en uitwisseling tussen de departementale onderzoeksinstellingen wordt versterkt. ❖ Het onderzoekplan Zee- en Kustonderzoek wordt met kracht gesteund. ❖ De kennisbehoeften van het Coördinerend Orgaan Invasieve Exoten i.o. worden actief ondersteund en gewaarborgd.

³⁰ Convention on Migratory Species, waaronder ook het dochterverdrag voor de migratie van vogels binnen de Afrikaans-Eurazische migratieroute (AEWA).

³¹ European Space Agency.

3.4.3 Communicatie voor biodiversiteit

Biodiversiteit is meer dan ons biologisch erfgoed. Biodiversiteit heeft vitale functies en belangrijke waarden voor de samenleving. Dat geldt ook voor minder zichtbare biodiversiteit, zoals in bodems, in water of buiten Nederland. Verlies van biodiversiteit vermindert onze levenskwaliteit, economische omstandigheden en toekomstopties. Functies en waarden van biodiversiteit zijn nog onvoldoende bekend en een groot deel van biodiversiteit is aan onze dagelijkse waarneming onttrokken. Mede daardoor is er nog onvoldoende draagvlak voor biodiversiteitsbeleid en voor gedragsverandering bij overheden, bedrijven en consumenten..

Het Kabinet wil daarom bewustwording en zichtbaarheid van biodiversiteit en van de functies en waarden van biodiversiteit bevorderen. Daartoe wordt krachtig ingezet op communicatie, educatie en bewustwording. Hiervoor is een eenduidige rijksbrede kernboodschap biodiversiteit³² geformuleerd en wordt in een project voor overheidscommunicatie over biodiversiteit (Combio) al gewerkt aan het ontwikkelen van een effectiever rijksbreed communicatiebeleid. Vanuit dit project worden ook analyses gemaakt van organisaties die – net als de overheid – communiceren over biodiversiteit, en aanbevelingen gedaan voor versterking van de gezamenlijke communicatie van de verschillende departementen. Dat betreft verbetering van de communicatie-infrastructuur, zoals afstemming van communicatie-boodschappen, integratie van website-informatie over biodiversiteit en meer specifieke communicatie voor de verschillende doelgroepen.

Bovendien zullen, naast zogeheten CEPA³³-uitgangspunten van het Biodiversiteitsverdrag, functies, waarden en zichtbaarheid van biodiversiteit een belangrijk uitgangspunt worden in bestaande en nieuwe trajecten rond educatie en bewustwording. Daartoe behoren ondersteuning van publiekscommunicatie door projecten van intermediairen, zoals bezoekerscentra, natuurmusea en Nationale Parken en de formulering van een beleidsnota over natuur- en milieueducatie (NME). .

Ook zullen burgers, bedrijven, maatschappelijke organisaties en decentrale overheden concrete handelingsperspectieven geboden worden, zodat zij zich ook kunnen inzetten voor het behoud, duurzaam gebruik van biodiversiteit en een eerlijker verdeling van het profijt daarvan, ook buiten Nederland. Hiertoe wordt aansluiting bij de communicatie-actie 'Countdown 2010' gestimuleerd en zal de VROM-Handreiking 'Biodiversiteit werkt!' voor iedereen inspirerende voorbeelden bieden.

³² Voor de rijksbrede kernboodschap zie aan de binnenzijde van de omslag van dit beleidsprogramma.

³³ Communication, Education, Participation and Awareness.

Ook internationaal wordt steeds meer het belang onderkend van bewustwording van biodiversiteit voor ons functioneren, en - meer in het bijzonder - dat het in veel arme landen behoud en duurzaam gebruik van biodiversiteit een voorwaarde is voor sociaal-economische ontwikkeling en armoedebestrijding. Daarom zal Nederland doorgaan met het internationaal uitwisselen en van expertise en ervaringen op dit gebied. Daarbij wordt het CEPA-werkprogramma van het Biodiversiteitsverdrag actief gesteund.

Waar legt de overheid accenten?	Op welke thema's en activiteiten wordt concrete samenwerking met maatschappelijke partners nagestreefd?
<ul style="list-style-type: none"> ❖ Het vergroten van de bewustwording en zichtbaarheid van vitale functies en belangrijke waarden van biodiversiteit voor mensen worden als een uitgangspunt gehanteerd bij het ondersteunen, formuleren of uitvoeren van communicatie- en educatieactiviteiten. Dit omvat enerzijds overheidscommunicatie over de prioriteiten van dit beleidsprogramma en anderzijds educatiebevordering middels een beleidsnota over Natuur- en Milieueducatie (NME), het formuleren van een vervolgprogramma Leren voor Duurzaamheid en de uitvoering van de Regeling Draagvlak Natuur (RDN), en de communicatie in het verlengde van de langetermijndoelen van het biodiversiteitsbeleid. ❖ De VROM-handreiking "Biodiversiteit werkt!" zal voor iedereen inspirerende voorbeelden bieden voor concrete handelingsperspectieven ten behoeve van behoud en duurzaam gebruik van biodiversiteit en van een eerlijke verdeling van het profijt daarvan. ❖ Het actief steunen van het CEPA-werkprogramma van het VN-Biodiversiteitsverdrag. 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Versterken communicatie en zichtbaarheid van functies en belangrijke waarden van biodiversiteit voor mensen via de eigen kanalen van maatschappelijke organisaties, economische sectoren, etcetera. ❖ Aansluiting door andere overheden en bedrijven bij de biodiversiteits-communicatieactie 'Count-down 2010' wordt ondersteund.

4 Sturing en financieel kader

4.1 Programmatische sturing

Het Kabinet staat voor een programmatische sturing van de uitvoering van het beleidsprogramma 'Biodiversiteit: werkt: voor natuur, voor mensen, voor altijd'. Als reactie op de ervaringen van de afgelopen periode heeft het Kabinet gekozen voor een focus op een beperkt aantal prioriteiten. De urgentie en complexiteit van de gekozen prioriteiten overstijgen de belangen van een enkel departement. Het beleidsprogramma zorgt voor coherentie en samenwerking van de activiteiten van de ministeries en faciliteert uitvoering. De inzet van de middelen in het kader van het beleidsprogramma zal plaatsvinden op deze prioritaire velden.

De vormgeving van deze programmatische sturing vraagt om een interdepartementale structuur waarin de beleidsprioriteiten op biodiversiteitsgerelateerde thema's van de verschillende departementen een plaats vinden. Een interdepartementale structuur die ook voor de taskforce 'Biodiversiteit en natuurlijke hulpbronnen' en de daaraan gelieerde platforms een eenduidig aanspreekpunt is. Daartoe stellen de betrokken departementen een Interdepartementaal Programmteam Biodiversiteit (IPB) in. Het ministerie van LNV zal als coördinerend ministerie voor biodiversiteit het IPB trekken. Alle betrokken departementen zullen menskracht vrijmaken en een aanspreekpunt aanwijzen.

Het IPB is verantwoordelijk voor interdepartementale afstemming en coördinatie in het biodiversiteitsbeleid. Het team richt zich op samenwerking, coördinatie en strategische beleidsbepaling ten aanzien van de geformuleerde prioriteiten in het beleidsprogramma 'Biodiversiteit werkt: voor natuur, voor mensen, voor altijd' en de concretisering daarvan. De invulling van de programmauitvoering van het beleidsprogramma zal jaarlijks worden vastgelegd in een werkplandocument. Er zal geen afbreuk worden gedaan aan de verantwoordelijkheidsverdeling tussen de departementen. Reguliere activiteiten zullen op hoofdlijnen worden gecoördineerd, maar niet op projectniveau. Naast dit werkplan voor de prioriteiten uit dit beleidsprogramma is het IPB verantwoordelijk voor de doorvertaling van adviezen en andere resultaten van de taskforce in transitie-uitvoeringsprogramma's voor de langere termijn.

4.2 Financieel kader

Het beleidsprogramma wordt met de bestaande middelen gerelateerd aan biodiversiteit worden uitgevoerd. Voor de activiteiten van het interdepartementale programmteam, het secretariaat van de taskforce 'Biodiversiteit en natuurlijke hulpbronnen' en daartoe behorende platforms bedraagt de geschatte begroting 2,3 mln Euro per jaar. Dit budget zal worden aangestuurd door het interdepartementaal programmteam en projecten zullen worden uitgevoerd door een uitvoeringsorganisatie. De meest betrokken departementen zullen de kosten gelijkelijk delen.

Initiatieven die voortkomen uit de interdepartementale samenwerking en uit de taskforce en platforms (zowel multilateraal als bilateraal), zullen uit de reguliere begrotingen van de departementen worden gefinancierd.

Per voorstel zal worden bekeken welk beleidskader het meest geëigend is voor financiering. Op de begroting van het ministerie van LNV is op jaarbasis circa 230 mln Euro³⁴ opgenomen voor maatregelen die mede gericht zijn op behoud en duurzaam gebruik van biodiversiteit. Het betreft maatregelen ten aanzien van, onder meer, milieucondities voor natuurgebieden, de leefgebiedenbenadering, beheer, internationale biodiversiteit, duurzaam ondernemen en kennis en onderzoek. Met name initiatieven ten aanzien van de Nederlandse biodiversiteit zullen hieruit dienen te worden gefinancierd. Binnen de begrotingsmiddelen voor milieubeleid is op jaarbasis circa 1,5 mln Euro beschikbaar om de gewenste transitie richting een duurzaam beslag op biodiversiteit te stimuleren. Binnen de begrotingsmiddelen beschikbaar voor ontwikkelingssamenwerking bedroegen de directe uitgaven in 2007 gerelateerd aan biodiversiteit circa 90 mln Euro. De verwachting is dat in de komende vier jaar dit uitgavenniveau minimaal wordt gehandhaafd. Hierbinnen is ruimte voor nieuwe initiatieven, zoals voortvloeiend uit het beleidsprogramma, mits deze voldoen aan de OS-criteria. Naast de middelen voor ontwikkelingssamenwerking is op de begroting van Buitenlandse Zaken het Matra-programma relevant. In dit programma is natuurbescherming één van de thema's die voor financiering voor programma's in de pan-Europese regio's in aanmerking komen

³⁴ Van dit bedrag wordt een zeer groot deel van ongeveer 200 mln Euro ingevuld via het ILG.

5. Evaluatie en monitoring

5.1 Evaluatie

Het Kabinet zal jaarlijks over de voortgang van de uitvoering van dit beleidsprogramma aan de Tweede Kamer rapporteren. Daarin zal ook een financiële paragraaf worden opgenomen, waarin is samengevat hoe de beschikbare middelen zijn besteed. Tevens zal in deze rapportage worden aangeduid hoeveel is besteed aan reguliere biodiversiteit-activiteiten. Deze financiële paragraaf komt niet in de plaats van de betreffende hoofdstukken in de begrotingen van de betrokken departementen, maar vat deze samen en relateert ze onderling. Op deze wijze wil het Kabinet ook in financiële zin rapporteren over hoe het de samenhang van het biodiversiteitbeleid heeft geborgd. Ook zal het Kabinet in de voortgangsrapportage aangeven welke concrete activiteiten in het erop aansluitende jaar zijn voorzien.

Daarnaast zal het Milieu- en Natuurplanbureau (MNP) in de Balansen rapporteren over de geleverde beleidsprestaties, mede in relatie tot de feitelijke kwaliteit van de biodiversiteit binnen Nederland. Ook in de verkenningen, waaronder de Duurzaamheidsverkenning, zal het MNP rapporteren over de prestaties in internationale context. Hiermee wordt het beleidsprogramma in een bredere context geplaatst.

5.2 Monitoring

In de MNP-rapportages zal het raamwerk voor biodiversiteits-indicatoren worden gehanteerd dat in het kader van het Biodiversiteitsverdrag (CBD) is ontwikkeld. Tevens wordt, met het oog op de Europese 2010-doelstelling, aangesloten bij de pan-Europese indicator-systematiek SEBI 2010, die momenteel wordt ontwikkeld. Cruciaal bij het gebruik van de indicatoren is de samenhang tussen indicatoren voor behoud, duurzaam gebruik (integratie in economische sectoren), maatschappelijk draagvlak en drukfactoren zoals een ontoereikende milieukwaliteit.

Daarnaast wordt vanaf 2007 in de begroting van het ministerie van LNV jaarlijks gerapporteerd over de toestand van de Nederlandse biodiversiteit aan de hand van een indicator die mede is ontwikkeld in het kader van Agenda Vitaal Platteland (AVP). De indicator is gebaseerd op de biodiversiteitsdoelstelling voor de langere termijn, zoals vastgelegd in de nota *Natuur voor mensen, mensen voor natuur*: *“In 2020 zijn voor alle in 1982 in Nederland van nature voorkomende soorten en populaties de condities voor instandhouding duurzaam aanwezig.”* Het ministerie van VROM zal bovendien de ontwikkeling en toepassing van een bodembioologische indicator bevorderen. Hieraan wordt door het RIVM gewerkt.

Mede ten behoeve van de monitoring en het voeden van de biodiversiteits-indicatoren, zal het Kabinet de essentiële rol van Particuliere Gegevensbeherende Organisaties (PGO's) blijven faciliteren.

BIJLAGE:

Overzicht van lopende activiteiten Nederlands biodiversiteitsbeleid

BIJLAGE

Lopende activiteiten (aan de hand van de actiepunten uit het Actieplan van de Europese Commissie (EC))

Actieplan EC	Lopende beleidsonderwerpen Nederlands biodiversiteitsbeleid
A. De tien prioritaire doelstellingen	
<i>Beleidsterrein 1: Biodiversiteit en de EU</i>	
A1 Bescherming van de belangrijkste habitats en soorten binnen de EU	<ul style="list-style-type: none">• Realisatie ecologische hoofdstructuur (EHS), Natura 2000, Emerald Green Network (Bern Conventie) en realisering van een pan-Europese Ecologische netwerk, inclusief de realisatie van robuuste verbindingen en het uitvoeren van het meerjarenprogramma ontsnippering.• Bescherming, herstel en 'wise use' van wetlands wereldwijd via Ramsar en ecologische netwerken.• Ondersteuning van Ramsar en Wetlands international.• Aanwijzing en beheer nationale parken.• Bijdragen aan bescherming van biologische hotspots (protected areas).• Integratie van het concept van ecoregionale ontwikkeling in beleid ten aanzien van ontwikkelingssamenwerking• Verankeren netwerkgedachte in het werkprogramma van de CMS (Bonn-conventie).• Aanpassing van het bestaande beschermingsregime op de Antillen.• De Flora- en faunawet.• De realisatie beheersgebieden (binnen en buiten EHS) en het opstellen van de landelijke natuurdoelenkaart.• Actualisatie van de rode lijsten.• Het opstellen van Faunabeheerplannen.• Het Verdrag over de regulering van de Walvisvaart.• Het verdrag over internationale handel in bedreigde in het wild levende dier- en plantsoorten (CITES).• Het Verdrag over het Behoud van wilde Dieren en Planten en hun Natuurlijke Leefgebied in Europa (Bern-conventie).• Het Verdrag over de Bescherming van trekkende wilde Diersoorten en hun Milieu (Bonn conventie), gelieerd

	<p>aan de CMS zijn onder meer overeenkomsten over de bescherming van migrerende soorten als watervogels (AEWA), kleine zeezoogdieren (ASCOBANS) en vleermuizen (EUROBATS) alsmede een aantal MoU's binnen de CMS. Medewerking en ontwikkeling van een instrument voor trekkende roofvogels binnen de MCS en voor de Central Asian flyway.</p>
<p>A2 Instandhouding en herstel van de biodiversiteit en de ecosystemendiensten op het gehele platteland in de EU</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Bijdragen aan de MCPFE. • Verdere versterking van de bescherming van biodiversiteit bij de verdere ontwikkeling van het GLB van de EU en in de CBD, met specifieke aandacht voor 'high nature value farmland'. • Nederland zet zich in om bij de herziening van het GLB effecten van het GLB en van de Europese landbouw op natuur mee te wegen. • Aandacht van het effect van de teelt van biobrandstoffen op biodiversiteit. • Verankering van agrobiodiversiteit driedeling in het werkprogramma van de CBD in 2008, als basis voor het meenemen van natuur. • OS landen ondersteunen bij integratie biodiversiteit in landbouwgebieden, in het bijzonder waar die onderdeel zijn van ecoregionale ontwikkeling. • Doorwerking van het CBD-werkprogramma in aangepast beheer van landbouwgebieden, het uitwerken van een nadere definitie van de term 'goede landbouwpraktijk'. • Aandacht voor biodiversiteit binnen de zgn. Non Trade Concerns van de WTO. • Het stimuleren van een goede landbouwpraktijk in ontwikkelingslanden, toegesneden op de lokale situatie en op duurzame plattelandontwikkeling. • Binnen de FAO aandacht houden voor agrobiodiversiteit. • Beschermingsregime voor een selectie Belvédèregebieden. • Het begrenzen en beheer nationale landschappen door provincies. • Het toekennen van agromilieubetalingen en betalingen voor natuurlijke handicaps. • Uit uitvoeren van het programma 'bronnen van ons bestaan'. • Het stimuleren van een integraal landschapontwerp. • Het stimuleren van groene en blauwe diensten. • Sturing vanuit het rijk op de uitvoering van het programma beheer. • Het verduurzamen van de landbouw. • Uitvoeren van de reconstructie van de zandgebieden.

	<ul style="list-style-type: none"> • Het aanpakken van de verdroging (GGOR) en het inzetten op milieukwaliteitsdoelstellingen.
A3 Instandhouding en herstel van de biodiversiteit en de ecosystemendiensten in het mariene milieu van de EU	<ul style="list-style-type: none"> • UNCLOS implementing agreement on marine biodiversity regelt wettelijke status van genetische bronnen op volle zee. • Uitvoering geven aan KRW en KRM. • Uitvoeren van beheersvisie Noordzee 2010. • Uitvoering PPP duurzame visserij en aquacultuur in Azië. • Implementatie CBD werkprogramma 'mariene en kustbiodiversiteit'. • Instellen van MPA's, Natura 2000, etc.. • Implementeren en verder ontwikkelen van het OSPAR-verdrag. • Uitvoering PPP duurzame visserij en aquacultuur in Azië (Vietnam en Indonesië). • Implementatie CBD-werkprogramma 'mariene en kustbiodiversiteit'. • Visserijbeleid.
A5 Aanzienlijke vermindering van de impact van invasieve uitheemse soorten en genotypes op de biodiversiteit binnen de EU	<ul style="list-style-type: none"> • Uitvoeren van risicoanalyses. • Signaleren en monitoring exoten door het monitoringsnetwerk van Particuliere Gegevensbeherende Organisaties (PGO's) en andere 'oren en ogen' in het veld. • Preventie en bestrijding. • Communicatie (bewustwording van het risico van exoten voor inheemse biodiversiteit).
<i>Beleidsterrein 2</i> <i>De EU en mondiale biodiversiteit</i>	
A6 Aanzienlijke verbetering van de doeltreffendheid van internationaal bestuur voor biodiversiteit en	<ul style="list-style-type: none"> • Versterken van de mondiale governance met betrekking tot biodiversiteits-dossiers, in aansluiting op het VN-proces ten aanzien van de institutionele setting voor milieu-activiteiten van de VN. • Bijdragen aan duurzaam gebruik en behoud van ecologische netwerken buiten Europa, inclusief de bescherming van biologische hotspots (PA's³⁵) • Verankeren netwerk-gedachte in het werkprogramma van de CMS (Bonn-conventie).

³⁵ PA= protected areas

ecosysteemdiensten	<ul style="list-style-type: none"> • Aanpassing van het bestaande beschermingsregime op de Antillen met het oog op de komende bestuurlijke veranderingen. • Verdere ontwikkeling van het het Verdrag voor de bescherming van Wetlands (Ramsar), Verdrag over de Regulering van de Walvisvaart (IWC), het Verdrag over het Behoud van wilde Dieren en Planten en hun Natuurlijke Leefgebied in Europa (Bern Conventie; soortendeel), het Verdrag over de Bescherming van trekkende wilde Diersoorten en hun Milieu (CMS, Bonn Conventie), inclusief de dochterovereenkomsten ter bescherming van migrerende soorten als watervogels (AEWA), kleine zeezoogdieren (ASCOBANS) en vleermuizen (EUROBATS³⁶) alsmede een aantal MoU's binnen de CMS. • Ondersteuning van de rol van Wetlands International , mede als ondersteunende organisatie van Ramsar. • Steun capaciteitsontwikkeling beheerders in ontwikkelingslanden (o.m. via DLO-ondersteuning in kader van WETCAP en Ramsar Advisory Board)). • Capaciteitsopbouw op het gebied van geïntegreerd waterbeheer.
A7 Aanzienlijke versterking van het aspect biodiversiteit en ecosysteemdiensten in het beleid van de EU voor externe bijstand	<ul style="list-style-type: none"> • integratie van armoedebestrijdingaspecten in het ABS regime. • integratie ontwikkelingsaspecten in het werk van WIPO. • Bijdragen aan onderhandelingen en EU-inbreng in het kader van de FAO international conferentie voor dierlijk uitgangsmateriaal voor voedsel en landbouw. • Integratie van het concept van eco-regionale ontwikkeling in beleid ten aanzien van ontwikkelingssamenwerking. • Verdere implementatie van de International Treaty for Plant Genetic Resources for Food and Agriculture in Nederland in nauwe samenwerking met CGN. • De Nederlandse collecties van gewassen genoemd in de International Treaty for Plant Genetic Resources for Food and Agriculture worden zo mogelijk ondergebracht in het multilaterale e systeem. • Bescherming, herstel en 'wise use' van wetlands wereldwijd via Ramsar en ecologische netwerken. • Bevorderen van samengaan van behoud van wetlands en 'sustainable livelihoods', inclusief geïntegreerd beheer van land en water (GAWI), rekening houdend met ecosysteemdiensten van wetlands, en de ontwikkeling van Ramsar-FAO richtsnoeren. • Integratie waterbeheer in het OS-beleid.

³⁶ EUROBATS = Agreement on the Conservation of Populations of European Bats
Biodiversiteit werkt: voor natuur, voor mensen, voor altijd

	<ul style="list-style-type: none"> • Uitwerking bilateraal waterbeleid in de vorm van WSSD-partnerschappen en waterpanels. • Voorkomen van conflicten rondom bosexploitatie. • Ondersteunen van sociaal rechtvaardig wetgeving op het terrein van landeigendom en – gebruik. • Actief invulling geven aan duurzaam bosbeheer, inclusief het voorkomen conflicten rondom bosexploitatie, het ondersteunen van sociaal rechtvaardige wetgeving op het terrein van landeigendom en –gebruik en van lokale actoren bij het omgaan met “competing claims” op bossen. • Actief invulling geven aan duurzaam bosbeheer. • Bestrijding van landdegradatie via TerrAFrica en GEF voor het duurzaam gebruik van woestijnen, savannes en steppen.
A8 Aanzienlijke vermindering van de impact van internationale handel op de mondiale biodiversiteit en de ecosystemendiensten	<ul style="list-style-type: none"> • Implementatie en verdere ontwikkeling van het verdrag over internationale Handel in Bedreigde in het wild levende Dier- en Plantensoorten (CITES³⁷).
<i>Beleidsterrein 3: Biodiversiteit en klimaatverandering</i>	
A9 Ondersteuning van de aanpassing van de biodiversiteit aan de klimaatverandering	<ul style="list-style-type: none"> • Integreeren van klimaatrisico's in OS-beleid. • Besluit over uitwerking emissiehandel in het kader van het <i>clean development mechanism</i> in OCP 13 of COP/MOP 3. • Green Seat (tree for travel). • Aanpassen van landbouwmethoden o.a. teelt biobrandstoffen (rekening houdend met de gevolgen voor biodiversiteit). • Uitvoeren programma 'schoon en zuinig'. • Aanpassingsmaatregelen d.m.v. aanleggen van EHS, Groenblauwe dooradering, Natura 2000.

³⁷ CITES = Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora
Biodiversiteit werkt: voor natuur, voor mensen, voor altijd

	<ul style="list-style-type: none"> • Beperken van schade dan wel aanpassingsmaatregelen in ecosystemen die zeer kwetsbaar zijn voor klimaatverandering, waaronder arctische systemen, wetlands en kustgebieden.
<i>Beleidsterrein 4: De kennisbasis</i>	
A10 Aanzienlijke versterking van de kennisbasis voor instandhouding en duurzaam gebruik van de biodiversiteit, in de EU en wereldwijd	<ul style="list-style-type: none"> • Het financieren onderzoek WUR/DLO, mede gericht op de prioriteiten uit dit beleidsprogramma. • Het starten van pilots duurzaam beheersplan voor ecosystemen. • Het up to date houden van de soorten- en gebiedendatabase. • Het laten uitvoeren en reageren van de jaarlijkse natuur- en milieubalans door het MNP. • De uitvoeren van activiteiten door de gegevensautoriteit.
B. De vier ondersteunende maatregelen voor de biodiversiteit	
B1 Zorgen voor toereikende financiering	<ul style="list-style-type: none"> • hulp bieden bij het opstellen van plannen duurzaam beheer en biodiversiteit.
B3 Opbouwen van samenwerkingsverbanden	<ul style="list-style-type: none"> • De overheid faciliteert Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen, gericht op het bevorderen van transparantie over the biodiversiteitbeslag van ondernemingen. • Steunen van initiatieven uit de Nederlandse toeristen sector en in ontwikkelingslanden, bijvoorbeeld gericht op internationalisering van Product Milieu Zorg en uitwerking van Community Based Tourism.
B4 Bewustmaking en grotere deelname van het publiek	<ul style="list-style-type: none"> • Regeling Maatschappelijke Betekenis Natuur. • 'Leren voor duurzaamheid'. • certificering voor duurzaam hout.
C. Toezicht, evaluatie en toetsing	

Jaarlijkse rapportage	<ul style="list-style-type: none"> • Het laten uitvoeren van de jaarlijkse Natuur- en Milieubalans door het MNP. • Het eens per 4 jaar laten uitvoeren van de natuurverkenning door het MNP. • Jaarlijks rapporteren over de voortgang van het uitvoeringsbeleidsprogramma van 'Natuur voor mensen, mensen voor natuur'.
Indicatoren	
Monitoring	<ul style="list-style-type: none"> • Nationale meetnetten-strategie. •
Evaluatie en toetsing	<ul style="list-style-type: none"> • Het eens per 8 jaar evalueren van de effectiviteit van de beleidsinstrumenten zoals beschreven in 'Natuur voor mensen, mensen voor natuur'. •